شورا

اوچنچی ییل

عـــدد ۱۰ * سنه ۱۹۱۰

محرری رضاءالدین بن فخرالدین=

ناشرلری م. شاکر م. ذاکر رامیئفلر

مندرجه‌سی:

مدحت پاشا.
اداره اشنده چوالچقلق. تورلی یاقده فتنه. شرق مسئله‌سی. عبدالعزیزنڭ عزل قیلنوی. سلطان مراد. سلطان عبدالحمید.

قرال ایدوارد هم غیورغ.
انگلتره قرالی ایدواردنڭ وفاتینه دائر.

اجتماعی مسئله‌لر.
«المؤید»دن مقتبس. المغربی.

قبردن تاوشلر. خالد ضیادن
ترجمه. عبدالرحمن سعدی.

باشقردلر.
م. هادی.

علم یولنده ملتلرنڭ اتفاقی.
مترجمی ع. ف.

دینلیلر هم دینسزلر.
میان عبدالاول الغفاری.

روسیه‌ده مسلمان مسئله‌سی. ف. ك.

«میشارلر» مقاله‌سی حقنده. ف. ش. سورگون.

تربیه و تعلیم.
فیض الباری و احمدجان مصطفی افندیلر مقاله‌لری.

مراسله و مخابره.
یکاترینبورغ، آلماتا، پیتر - پاۋل، زلاتاوست شهرلرندن.

تقریض. الموطاء، دیوان حافظ ترجمه‌سی، قرائت کتابی، قرائت ابتدائیه، روسچه درست یازو قاعده‌لری، زایا توله‌ك برله صوصلو، خولیرا، باصلماغان شعرلر، تل یاریشی کتابلری حقنده.

اشعار. یاگی یلغه خطاب - ع. مصطاقایف. تاتار خانونی - س. سونچه‌له‌ی.

اجمال سیاسی.

متنوعه.

لطائف.

شهرت. مترجمی طاشبولاط.

تل یاریشی

«تل یاریشی» حقنده اولان دعوتینه اشتراك ایدوب مقاله‌لر کوندردیکلری ایچون توبانده اسملری یازلنه‌چق محترم ذاتلرغه «شورا» اداره‌سی صمیمی صورتده تشکر ایته‌در. بونگا برابر «تل یاریشی» مجموعه‌سندن برر نسخه هدیه ایدوب کوندرر ایچون بو کونگی آدرسلرینی اداره‌گه یبارمکلرینی اوتنه‌در.

احکم الدین ایسانبردین
احمد توقتابایوف
احمدجان بیکتمروف
احنف تانغاتاروف
اسدالله جمال الدینوف
اسماعیل علییف
ا. صالحوف
برهان منصوری
بهرام بیك دولتشایوف
جهان گیر آبزگیلدین
صلاح الدین چنغرلاو
حبیب اسحاقی
حسن علی
حکمت مفتاح
حسن الدین کریموف
حسیب الکریمی
دلیل حسن الدین اوغلی
ذاکرجان الخانوف
رضاء ترجمانی
سیمان الاسحاقی
شاکرجان بن تاج الدین
صابرجان بن شاکرجان

ضیاء الدین رحمانقولوف
طاهر شاه مراد اوغلی
طیبه کمال
ظریف بشیری
عارف الله کیکوف
عبدالبر آتاوی
عبدالحق بن عبدالصمد
عبدالرحمن رامییف
عبدالرحمن یولایوف
عبدالغنی نیازی
عبدالکریم سعیدوف
عبدالمجید غفوری
عبدالناصر عبداللوف
عصمت مامیشوف
علی اصغر غفوری
علی بابایزیدوف
عمر جانبیکوف
عمر قاراشی
عنایت الله احمدی
فخرالاسلام بن عین الدین
فیض الباری بن جمال الدین
فیض الرحمن موسین

کریم مرتاضین
کلیم الله سعدی
لقمان صدیق
محمدجان ایشمحمدوف
محمدجان عبدالولی اوغلی
محمد حافظ بن محمد علی
محمدرحیم بن تاج الدین
محمد صابر بن ولدان
محمد صفا علیموف
م. عبدالرحمن شهابزاده
م. العثمانی
محمد فاتح مرتاضین
محمد نجیب آبیزوف
محمد یونوسوف
میان عبدالاول
نظر خواجه بن عبدالصمد
ولیشاه بن علی اکبر
هادی آطلاسوف
هادی بن صابرجان
حاج احمد رامییف
یارالله الولی

آدرسلرنڭ ۱۵ نچی ایيونگه قدر کلوب یتولری مطلوبدر. «اورنبورغ» شهرندن یازمش کیمسه‌لر «تل یاریشی» مجموعه‌سنی اوزلری طوغری اداره‌دن کلوب آلورلر.

شرق کتابخانه سی

صاحبی : احمد اسحاقی

اورسق شهرنده

سنه تأسیسی ۱۹۰۶

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

« شرق کتابخانه سی » نده مصر ـ استانبول ـ هند ـ
بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در .
مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس
کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه‌غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در .
مفصل « اسامی الکتب » بوش یبارلور .
زاداتکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. بر سپارش (زاکاز)
نڭ دورتدن بری قدر زاداتکه یباریلورگه تیوشلی .
پوچته مصارفی آلوچیدن .

« وقت » مطبعه‌سنده

هر تورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لری،
کانؤیرتلر، طوی وضیافت ایچون زاپیسکه‌لر،
تبریك هم ویزیت کارتوچکه‌لری نفیس
وگوزل روشده اشلنه‌در . چیتدن صورا-
توچیلرغه تیز مدتده اشلنوب یباره‌در.

آدرس :
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

„ تل یاریشی “

مجموعه‌سی

باصلوب تمام اولدی .

”کریمف ، حسینف شرکتی،، کتبخانه‌سنده

کلیتله موجود کتابلر :

بهاسی پوچته ایله

مشهور خاتونلر اثر
رضاءالدین بن فخرالدین ۱ صوم— ۱ صوم ۲۰ تین
تذکرهٔ مستوره یاش
قزلره هدیه ۲۰ « ۲٤ «
ترك خانملری فرانسوزچه‌دن
ترجمه ۸ « ۱۰ «
مسلمه‌لر حریتی اسلام قزینڭ
اوّلگی وحاضرگی حالی محرره‌سی
گلنار خانم ، ر. رقیبف ترجمه‌سی ۵ « ۷ «
خانملره مخصوص عائله درسلری
محرری ملك زاده فواد ۴۰ « ٤۸ «
تحریر المرأة I مؤلفی قاسم
بك امین ۲۵ « ۲۹ «

المرأة الجدیده II ۵۳ ة ۳۹ ة «
دور عالم اثر عبدالرشید ابراهیم ۴۰ « ٤۸ «
دهریلرڭ مذهبلرنی ابطال
وآنلرنڭ مذهبلرینی
وحاللرنی بیان ۲۰ « ۴۲ «
مناصب دینیه اثر رضاالدین
بن فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
خزینه وزیمستوا مکتب
وزکات اثر ر. فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
پاپالر وملالر یاخود ایوان
غوس تاریخدن بر واقعه ۲۵ « ۲۹ «
اسلام وهانوتو مؤلفی محمد
عبده، مترجمی ذ. قادری ۲۵ « ۲۹ «
واق بورچ اورنلری ۱۰ « ۱۲ «

ОРЕНБУРГЪ
یاکه
УФА
} Тву „КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и Ко“.

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیارغه مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

باصلماغان شعرلر مجموعه‌سی

شورا ژورنالنه درج ایدلور ایچون اداره‌گه کیلوب‌ده اورون آزلق و باشقه سببلر ایله درج ایدلمای قالغان شعرلر جییولوب اوشبو اسمده بر مجموعه شکلنده باصلوب چقدی. بونده اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلری بولوب آراده کوڭل‌نڭ ایڭ نچکه اورنندن چققانلریده یوق توگل‌در.

نسخه‌سی ۲۰ ق، پوچته ایله ۲٤ ق. هر برمعتبر کتاب مغازینلرنده صاتیله‌در. آدرس اورنبورغ «وقت» اداره‌سی.

ایکنچی مرتبه باصیلوب چقدی:

رحمت الهیه مسئله‌سی

رحمت الهیه‌نڭ عمومیتی مسئله‌سی محترم موسی افندی بیگیبف‌نڭ قوزغاتوی ایله کوتارلوب هر یرده مناظره و تورلی قیل قال‌لرگه سبب بولمش ایدی. حقیقتنی ایضاح ایچون محررمز رضاء الدین حضرت بو مسئله‌ده علماء کرامنڭ اثرلرن تفتیش قیلوب مشهور مجتهد «ابن القیم الجوزیه» حضرتلرینڭ «حادی الارواح» کتابنده‌غی بو خصوص‌نی جامع فصلندن اقتباس همده اوز طرفندن بیك مفید شیلر علاوه ایتوب بیك قیمتلی بر اثر میدانغه کتورمش.

برماب ۱۰ تین، پوچته ایله ۱٤ تین.

محمد علیه السلام

اثر رضاءالدین بن فخرالدین. اڭ معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بر اثر بولدیغی جهتندن هرکم ایچون؛ خصوصا مکتب‌ده بالالرغه اوقتور ایچون، غایت موافق بر اثردر. هرکم آڭلارلق صورتده پیغمبرمزنڭ حیاتی، نبوتی و اشلری بیان قیلنمشدر. نفیس صورتده، بویاولی رامکاده باصلغان؛ غایت یاخشی کاغدده. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین.

تاریخ اسلام

استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان جلیللو اثری. ابتدائی ورشدی مکتبلرده اوقوتمق همده بولای مطالعه ایدوب فائده‌لنمك ایچون غایت آچیق ترکی تلنده «تاریخ اسلام» ۲ نچی مرتبه باصلوب چقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

جغرافیای عمرانی

گیمنازیا وریالنی مکتبلرده درس ایتلوب اوقتولا طورغان درس کتابلرندن استفاده ایله فاتح کریموف و نورالدین آغه‌یف طرفندن ترتیب ایدلگان بو جغرافیا کتابی اوز تلمزده برنچی مرتبه اوله‌رق باصلمشدر. تلی آچیق، افاده‌سی یکل، مکتبلرده درس کتابی اوله‌رق قبول ایتلورگه بیك مناسبدر. معلملر برمرتبه بو کتاب ایله طانشسه‌لر آلوب اوز شاگردلرینه تدریس ایته‌چکلری و فائده‌سی کوب کوریلاچگی شبهه‌سزدر، نفیس روشده باصلغان و ۱۰۰ بیتدن آرتق اولان بو کتابنڭ بهاسی برماب ۳۰ تین، پوچته مصرفیله ۳٦ تین.

ترویسکی علماسی و اصول جدیده

اصول جدیده‌نڭ شرعا و عقلا مقبولیتی هم آنڭ سلفلر اصولی ایدیگی حقنده، باشده مشهور الشیخ زین الله النقشبندی حضرتلری بولدیغی حالده، ترویسکی علماسینڭ امضاسیله اعلام نامه. عمومی نصیحت هم «وقت» طرفندن قوشلغان بر مقدمه‌دن عبارت آچق ترکی تلنده بر رساله اولوب گوزل روشده ۲ نچی مرتبه باصلوب چقدی. بهاسی ۵ تین، یوزی ۳ صوم.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

سنه ۳ — عدد ۱۰

شورا

جمادی اوّل ۱۹ سنه ۱۳۲۸ — ۱۵ مای ۱۹۱۰ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

مدحت پاشا.

(باشی ۹ نچی عدده)

«سلانیك» شهرنده بر قاچ آیلر طوروب مدحت پاشا استانبولغه قایتدی و قایتدیغی ایله عدلیه ناظری نصب اولندی، فقط بونی اصلاح ایدرگه امکان کورمادیکندن ضروری استعفا ایلدی. حکومت اشلرینی ترك ایدوب استانبول یاننده اولان خانه‌سنه کردی و زمانه‌نك حرکتنی کوزاتوب طوررغه باشلادی.

ترکیا دولتی بو وقتده بیوك تاغ باشندن تگاروب کتمش تاش قبیلندن توبانلك و خرابلك طرفینه یوز طوتمشیدی. محمد رشدی، شروانی رشدی، اسعد پاشالر صدر اعظم اولوب طوروب قارادیلر ایسه‌ده بر اشنی اصلاح ایدرگه موفق اوله آلمادیلر. صوڭره محمود ندیم پاشا، صدر اعظم اولوب بونك مدتی بر قدر دوام ایتدی. ترکیا دولتی افراط درجه‌ده بورچلانوب افلاس اعلان ایدرگه و آوروپا سیاسیلری ترکیا اشینه مداخله ایدرگه حاضرلنورلر ایدی. «قاره تاغ» ده اختلال چیقدی. صدر اعظم اسعد پاشا کوکلی یخشی بر آدم ایسه‌ده اقتداری یوق ایدی، شونك سببلی قاره تاغ فتنه‌سینی یواشلاندره آلمادی. ترکیه‌نك کوچی بتدیکنی سیزوب صربیه والیسی میلان، صربیه‌نی ترکیادن آیروب امتیازلی بر امارت قیلورغه حرکتلنه باشلادی و آندن کوروب هرسك قوزغالدی.

۱۸۷۶ باشنده بلغاریا، قاره تاغ، هرسك، صربیه، رومانیا بالاتفاق ترکیه خلافنه کوتارلمشلر. آوروپا دولتلری «شرق مسئله‌سی» اسمی ایله بیوك بر مسئله چیقاروب ترکیا اشلرینه کرشورگه حاضرلنمشلر و ترکیاده بتون بتونه فتنه و اختلال ایله طولمش ایدی. صوفته‌لر استانبول اورامنده شهزاده یوسف عزالدین آرباسینی توقتاتوب محمود ندیم پاشانی صدر اعظم و حسن فهمی‌نی شیخ الاسلاملق منصبندن عزل ایتمك حقنده آتاسی سلطان عبدالعزیز حضورنده واسطه اولمقنی طلب ایتدیلر. سلطان ایسه بوڭا اجابت ایدوب هر ایکیسینی عزل ایتدی و محمد رشدی پاشانی صدر اعظم قویوب حسن خیرالله افندینی شیخ الاسلام نصب ایلدی.

رشدی پاشا، مدحت پاشا اوینه کلوب کیدوب یوردیکندن خلقلر، مملکتنك اصلاح طرفینه یول طوتوینه امید قویسه‌لرده اطرافینه عبدالعزیز سلطان طرفندن متعصب بر طاقم جاهل آدملر قویلدیغی سببلی گوزل اشلر اجراسینه موفق اولمادی. خلقنك‌ده

صبرلری توکانوب حریت صورارغه کرشدیلر. اوشبو سببدن سلطان عبدالعزیز حالی زیاده مشکللشدی. آخر الامر حربیه وزیری عونی پاشا، رشدی پاشا، مدحت پاشالرنڭ اجتهادلری و شیخ الاسلام حسن خیر الله افندی فتواسی ایله سلطان عزل ایدلدی. مدحت پاشا طرفندن ترتیب ایدلمش پارلامینتو نظامنی قبول ایتمك حقنده عهد آلندیغی صوڭ ولیعهد مراد، تخت‌كه چیقارلدی.

خلع ایدلگان صوڭ بیش کون اوتدیکنده سلطان عبدالعزیز وفات ایتدی (۱). استانبولنڭ اڭ مشهور طبیبلرندن ۱۷ عددی برلكن ییغولوب تفتیش ایتدیکلرنده اوڭ قولی ایله صول قولینڭ تامرینی کیسدیکی سببلی قان آغوب وفات اولدیغینی اتفاق ایتدیلر و رسمی بر پرتاقول توزودیلر، سلطاننڭ جنازه‌سی دفن اولندی (۱۲۹۳ ــ ۱۸۷۶ نچی ییل جمادی الاول ۱۰ نچی کون ایدی). اوشبو واقعه‌نی ایشتدیکنده سلطان مراد غایت تأثرندن عصبی خسته لق ایله مبتلا اولدی.

اوشنداق سلطان عبدالعزیزنڭ اڭ سوکلو خاتونی اولان مهری خانم، بر ایر بالا طوغدردیغی صوڭ ایرینڭ وفاتنه مکدر اولوب حسرتندن وفات ایتدی. ایکیسینڭ آراسی آنچق اون کون قدر اولمشدر (۲).

مهری خانمنڭ بر طوغمه‌سی حسن اسمنده بر عسکر، اوزینڭ طوغمه‌سی کولگه‌سنده عبدالعزیزنڭ اعتبارینه کردیکندن هرکیم احترام قیلور ایدی، کندیسی غایت سلطنت و گوزل بر عسکر اولوب آت اوستنده یورمك و ملتق آتمق طوغروسنده اولان مهارتی عجایب روشن ایدی. ایشته بوذات، سلطان عبدالعزیز ایله اوزینڭ طوغمه‌سی وفات اولدیغنده اوزینڭ مرتبه‌سی بته‌چگندن وزیرلردن انتقام آلورغه قرار ویردی و مشورت ایچون دیه مدحت پاشا اوینه ییغولمش وزیرلر مجلسینه واروب صاقچیلرنی اغفال قیلوب کردی و کوز آچوب کوز یومغان آراده عونی پاشا ایله رشید پاشالرنی آتوب اولدردی. اوزون ماجرالر صوڭنده حسن چرکس عسکر طرفندن قولغه آلنوب ایکنچی کوننده حکم قیلنوب آصلندی.

ایشته بو حادثه‌نی ایشتدیکده سلطان مراد دخی زیاده متأثر و بتون بتونه خسته‌لندی.

اوشبو وقت کوب جدال و مذاکره‌لر صوڭنده ترکیا وزیرلری سلطان مرادنی عزل ایدرگه قرار ویردیلر و شیخ الاسلام حسن خیرالدین طرفندن فتوی آلدیلر. سلطانلق نوبتی عبد الحمیدکه اولدیغندن سلطان مراد عزل ایدلمازدن مقدم مدحت پاشا عبدالحمید حضورینه واروب اگرده اوشبو شرطلارغه رضا اولور ایسه تخت‌كه چیقارلاچغنی یوقسه محمد رشادغه عرض ایدلنه‌چکن بیان ایتدی:

۱) اوشبو ساعتدن حریت و مبعوثان مجلسی آچلاچغی اعلان ایدلمك. ۲) مملکت اشلرنده مسئول وزیرلردن باشقه‌لرینڭ مشورتلرینی قبول ایتمامك. ۳) سلطنت‌نڭ خصوصی سکریتاری اولان سعدالله بك یانینه ضیا و کمال بکلرنی سکریتار نصب ایتمك.

سلطان عبدالحمید ایسه بوڭا رضا اولوب سوز ویردی و ملت مجلسی حقنده اولان قانون اساسینی دخی ایرکن صورتده تنظیم ایدرگه ایستدیکنی سویلادی هم‌ده اگرده مراد، خسته‌لگندن سلامتلنور اولسه هیچ نزاعسز تختنی آڭا قایتاراچغنی تأکید ایتدی. مدحت پاشا بو حالنی وزیرلرگه ایرشدردیکندن صوڭ، سلطان مراد خلع ایدلوب عبدالحمید سلطان نصب اولندی (۱۸۷۶ نچی ییل ۱۹ نچی آرغوست).

(۱) بو وقتده سلطان عبدالعزیز آنچق ٤۲ یاشنده ایدی. پادشاهلق مدتی ۱۵ ییل ٤ آی و ۱۹ کون اولمشدر.

(۲) سرای جاریه‌لرندن بر چرکس قزی اولوب، عبدالعزیز طرفندن ایکنچی خاتون اوله‌رق آلنمشیدی، فوق العاده جمال صاحبه‌سی، شعر و موسیقی‌گه ماهره، نزاکتلی و ملایم اولدیغندن عبدالعزیزنی کندیسنه بنده ایتدیکی مرویدر، ترکیه خزینه‌سینی عبدالعزیز اوشبو خاتوننی زینتلاب تلف قیلدی، ایمپراطوریتسه اوجینی‌نی استقبال ایتدیکی وقت اوستنده اولان جهازی روس آقچه‌سی ایله ۲۲۵۰۰۰۰ صوملق ایدی دیورلر.

قرال ایدوارد

الوغ بریتانیا قرالی و هندستان ایمپراطوری آلبرت ایدوارد، ۲۳ نچی آپریلده وفات ایتدی. یاشی ۷۰ ده ایدی.

دنیاده اولان اهل اسلامنك الڭ كوب الوشی انكلتره قول آستنده اولدیغندن انكلتره قرالینك ترجمهٔ حالینی قسقه‌لق ایله اولسه‌ده یازارغه تیوشلی کوره‌در.

قرال ایدوارد ۱۸۴۱ نچی ییل ۹ نچی نویابرده دنیاغه کلدی. آناسی انكلتره قرالیچه‌سی ۋیكتوریا و آتاسی ده گیرمانیالی بر پرنس ایدی. آتاسی انكلتره تختنه چیقارغه حقی اولمادیغندن پادشاهلق ایتمادی.

ایدوارد اوقسفورد، قامبریج دارالفنونلرنده تحصیل ایدوب عسكرلك خدمتنه كردی و ۱۸۵۸ ده قدس شریف زیارتنه واردی.

۱۸۶۳ده مارت آینده دانیا قرالی خریستیان قزی پرنسس آلكساندرا (ایمپراطوریتسه ماریا فیدرۋنانك طوتاسی) ایله ازدواج ایتدی.

۱۸۶۹ ده ایرلاندیه ایله مصرغه و ۱۸۷۵ ده هندستان‌غه سیاحت ایدوب هندستانده اوزاق وقتلر طوردی.

۱۹۰۰ ده بروکسل شهرنده تیمر یول واقزالنده جانینه قصد ایدلدی ایسه‌ده سلامت قورتولوب قالدی.

۱۹۰۱ده آناسی قرالیچه ۋیكتوریا وفات ایتدیكنده ایدوارد ۶۰ یاشنده وقتنده «یدنچی ایدوارد» اسمی ایله انكلتره تختنه چیقدی.

۱۹۰۳ده فرانسه، پورتكیز، ایتالیه وآفستریاگه سیاحت قیلدی.

ایدوارد عقللی وعدالت ایچون اجتهاد ایدوچی، نفوذلی وسیاستگه ماهر، علم اهلینی حمایت قیلوچی اولمق ایله مشهوردر. حكومتی اون ییل مقدارنده اولدی.

انكلتره خقلری وفات اولان قراللرینی بیوك طنطنه ایله اوشبو مای آینك (۲۰) ۷ نچی كوننده دفن ایتدیلر. جنازه مراسمنه حاضر اولور ایچون چیت پادشاهلر طرفندن وكیللر و بعض بر پادشاهلر اوزلری حاضر اولدیلر. تركیادن ولیعهد یوسف عزالدین حضرتلری وارمشدر.

یڭی قرال.

آلبرت ایدوارد وفات ایتدیكنده بو كونده الوغ اوغلی بشنچی غیورغ اسمی ایله انكلتره تختنه چیقوب مشروطیتگه صادق اولاچغینه آند ایتدی. ۱۸۶۵ نچی ییل دنیاغه كلدیكندن شمدیكی قرال ۴۵ یاشنده‌در. آتاسی تختكه چیقدیغنده بونك آبزاسی ولیعهد اعلان اولنمش ایسه‌ده مذكور ولیعهد ۱۸۹۲ نچی ییل وفات اولدیغندن قرال اوله‌چغی حسابغه آلنمغان اوشبو غیورغ تختكه چیقدی. قرالیچه ایله نكاحلری ۱۸۹۳ نچی ییلده اولمشیدی. قرالیچه ماریا بو كونده ۴۵ یاشنده‌در.

یڭی قرال بحریه مكتبنده تربیه اولنمش وازون مدتلر هندستان، قانادا، آوسترالیا، جنوبی آفریقا مملكتلرنده سیاحت ایلامشدر. ولیعهد ۱۶ یاشنده اولان سكزنچی ایدوارد در.

قرال اوزگرمك مناسبتی ایله انگلتره سیاستنده بر قدر اوزگرش اوله‌چغی بونك ایسه باشقه مملكتلرگه‌ده اثری تیه‌چكنی ظن ایدوچیلر وار.

مقالەلر :

اجتماعی مسئلەلر.

(مجتهدلر. شرعی محکمەلر. خاتونلر.)

بز، اهل اسـلامنك اجتماعی جهتدن اولان نظاملرنده عیبلر کوب ایدیکی حقنده حسابسز بحثلر قیلندی. هر کیم اوزی بیلـگان عیبلرنی کوستردی. اوشبو عیبلر جملەسـندن اخلاق بوزوقلغی، طلاق وتعدد زوجات، حجاب وعائله بوزوقلقلری، اسلام حکومتلرینك استبدادلری صانالدی. بعضیلرده اهل اسلامده اولان اجتماعی بوزوقلقنك بتونسی کرامات ایله اعتقادلرندن طـوغدی، دیه دعوی قیلدیلر. اگرده «مسلمانلرنك اجتماعی حاللرنده اولان بـو ـ زوقلق برگنه مجتهد سوزی ایلە عمل قیلمق و برگنه مذهبنی التزام ایتمکدر» دیەش اولسـەلر ایدی هم قسقه همده یوقاریده سویلامش سوزلرینك بتونسینی جامع اولور ایدی. زیرا یوقارودە آیتولمش سببلرنك هر بری اوشبو سوز آستنه کروب بتەدر.

اگرده اهل اسلام برگنه مذهبنی التزام ایتماسه لر، اجتماعی جهتدن کلـگان هر بر مشکلگه چاره تابولاچق وبتون جراحتلر توزالاچکدر.

اسلام شریعتی برگنه امامغه ایارمك ایلە تکلیف ایتمامش بلـکه دینده بصیرتلی اولمق ایله توصیه ایلا ـ مشدر. دینده بصیرتلی اولمق ایسه دلیلگه ایارمك وممکن قدر ظلم و فحش یوللرینی یابـوب عدالت اوزرنده اولمقدن عبارتدر. بر مسـئلەده قانغی مجتهدنك دلیلی قوتلی یاکه اهل اسـلامنك اجتماعی حالینه موافق وصلاحنه سبب کورلسه شونك سوزینه ایاررگه تیوشلی.

شایان تعجبدرکه مجتهدلر اوزلری اوز سوزلری ایلەگنه مقید اولمقنی سومادیکلری وممکن قدر دلیلگه ایارمك ایله نصیحت ایتدیکلری حـالده، خلقلر بوڭا قولاق آصمامشلر، دلیل فلان تیکشرمای مطلقا بر ینك سوزینی ترجیح ایتمشلردر. بو مجتهد سـوزینیگنه آلورغه واوتەگیسنه اصلا التفات ایتمازگه سبب نەدر؟ بونلر آراسنده اولان فرق نه شیدر؟

بعض کیمسەلر احتمال که: «سن تلاسـاڭ قایسی مجتهد سـوزی ایله عمل قیل، برگنه مجتهد سوزی ایلە یوررگەسینی کوچلاوچی یوق!» دییورلر. درست، فلان مجتهد سـوزی ایلەگنه عمل قیلور ایچون کوچلاوچی یوق، لـکن اش فردلرنك عمللرنده دگل بلـکه امتنك اجتماعی حالندەدر. مسلمانلر آرا ـ سنده ظاهر اولان عائلە نزاعلری و باشقه دعوالری حقنده نیچون برگنه مجتهد سوزی ایلە حکم اعـلان قیلنمق لازمدر؟ ایشته مسئلە بوندەدر.

فردلر تلاسەلر حنفی مذهبنه بنا قیلوب نماز اوقوسونلر، تلاسەلر شافعی مذهبنچه اوقوسـونلر، باشقەلر ایچون آنڭ تعلقی یوق. اما عموم خلق آراسنده دعوی و نزاعلر بـو قبیلدن دگل، بونده حقوق مسئلەسی واردر. اصحاب کرام عصرنده بوندی برگنه کشی سوزی ایلە عمل ایدلماز وبتون عمری بوینچه برگنه کیمسـه مذهبی ایلە یوررگه مجبور اولنماز ایدی.

محکمەلرنڭ حکمی ایله بر آدم عمرلك تورمەگه یابولا یاکه قاتورغه یبارلەدر، شونڭ یاشگنه خاتونی ده بولادر، ایری ایلە برگه معیشت ایتمکدن امیدی تمام بتدیکندن صوڭ، ایرندن طلاق صوراب یوررگه کرشەدر، تورمەلرگه ایری آرتندن واروب هر تورلی

مشقتلر رذالتلر كوروب يوريدر، يالونا ويالباره‌در، بتون جهازينى اوشبو يولده تاراتوب بترسه‌ده ايرى بونى طلاق ايتميدر. صوڭره شرعى محكمه‌لرگه عرضه لر ويروب اوزينڭ فقيرلگنى، تربيه‌چيسى يوقلغنى بيان ايدوب، ايرى ايله اولان نكاحينى فسخ ايدرگه صوريدر، لكن شرعى محكمه‌لر: «ابو حنيفه مذهبنه كوره سنى آيررغه يول يوق، سن آنڭ خاتونى شوندن باشقه حكم كوتمه، بو اش آرتندن فائده‌سزگه يورمه!» ديه رد قيله‌لر.

الله رضا اولسون آيتوڭز، بو بختسز خاتون حقنده كيم مسئولدر؟ اسلام دينى مسئولدر، ديه آلمازسز. اسلام دينى، بنو بشرنى خصوصى وعمومى حاللرده سعادتكه ايرشدررگه سبب اولان بر دين اولديغى ايچون بو روشده بدبختلك سببى اولماز. ابو حنيفه حضرتلرى‌ده دگلدر. ابو حنيفه شول درجه‌ده تقوى و احتياطلى بر ذات ايدى كه آلاچغى اولان كيمسه‌نڭ يورتينڭ كولاكه‌سندن فائده لنودن‌ده صاقلانور ايدى. ابو حنيفه اوشبو ياش خاتوننڭ، خاتونسز ايرلر آراسنده بر يالگزى طوروب قالوينه وشونلر آراسنده يوررگه مجبور اولوينه رضا اولورمى؟ ابو حنيفه اسلام عائله‌لرينڭ، قارت وياش اولسون مسلمه‌لرنڭ، بختيار اولمقلرينى فحشكه باعث اوله‌چق شيلردن يراق طورمقلرينى آرزو ايتسه كرك. اويله ايسه بو خاتون طوغروسنده اولان مسئوليتنى اوز اوستنه كيم آلاچقدر؟ بو سؤالنڭ جوابنده هر كيم ابو حنيفه مذهبنى مسئول قيلوب كوستره‌لر.

بونده ايكنچى بر خاتون وار. ايرى چيتكه كيتكانده خبرى كيسلگان. وفات ايتكانمى يوقسه باى بر خاتونغه يورتغه كروب عشرت قيلوب ياتادرمى؟ معلوم دگل. بو خاتون‌ده ايرندن آيرلورغه صوراب شرعى محكمه‌گه واره. فقط شرعى محكمه‌ده بوڭاده فائده يوق، شرعى محكمه‌ده ايسه: «توقسان ييل اوتكاچ كيلورسن، نكاحڭنى بوزارمز شوندن صوڭ طنچلاب ايكنچى ايرگه واررسن» ديه يباره‌لر. واقعا توقسان ييللر اوتديكى صوڭ تكرار محكمه‌گه واروب اوزى ايستاب يورسه غائب اولان ايرى ايله نكاحنى محكمه فسخ قيله‌در. لكن بو خاتون كيملرگه واراچقدر؟ اى محترم قاضيلر و مفتيلر واى حقوق عالملرى و فقيهلر! اوشبو خاتوننى قايوڭز نكاحلاب آلور؟ توقسان ييل سوزى آيتورگه و يازارغه ينگل. شول مدتده مذكوره خاتوننى كيملر نفقه‌لندروب طوراچقلردر؟ اوز خاتونلرى ايله عزت ايچنده ياشاوچيلر و قرار يده ايرلرى ايله راحت عمر ايتوچيلر ايچون بونداى مسئله‌لرنڭ اهميتى يوق، بونڭ اهميتى ايسه باشنه توشمش بيچاره‌لرده‌در. بونلردن باشقه‌ده مجبوره خاتونلر پك كوب.

بو كبى مسئله‌لرده آزغنه مشقتلى اش اولسه‌ده مسئوليتى ابو حنيفه‌ده دگل، مذكور امام ايسه اوزينه ايارمازگه بلكه دليل ايله عمل قيلورغه تيوشلى ايدكنى بتون دنياغه اعلان ايدوب كتمشدر. اوشبو سببدن، ابو حنيفه مسئوليتدن قورتولمش. هيچ كيم ابو حنيفه اوستندن شكايت ايده آلماز واوز اوستلرندن عيبلرنى توشرمك ايچون ابو حنيفه‌نى كوسترگه هيچ كيم مقتدر اولماز. «ابو حنيفه سوزى ايله‌گنه عمل قيلوڭز!» ديه شارع طرفندن اهل اسلام تكليف ايدلديكى يوق. بناء عليه مذكور مسكينه خاتونلر ايچون بتون اهل اسلام مسئولدر، بونده شبهه ايدوچيلر اولماسون! بونلرنڭ آلداغى صفلرنده: «ابو حنيفه مذهبى ايله‌گنه عمل قيلورغه تيوشلى» ديه اغوى قيلوب باشقه مذهبلر ايله عمل قيلوچيلر ضررينه سوز سويلاوچيلر اولسه لر كرك.

اوشبونڭ ايچون اهل اسلام بو مسئله‌لر حقنده اعتبار قيلورغه وچاره‌لرنى كوررگه تيوشلى. المغربى

«المؤيد» جريده‌سندن اقتباس ايدلدى.

قبردن تاوشلر (*).

مؤلفی خالد ضیا. مترجمی عبدالرحمن سعدی.

باشم قبرنڭ بر چیتنه باروب توشدی. اوزمنی گویا بالکل ئولگان شـبکلی ظن ایتدم. تنم تمام اویوشقان ایدی. یه‌مسز بر قاراش ایله‌ن هر یاغمه‌ده کوز یوگرتوب چقدم. قبرلکده‌گی آغـاچلرنی، قبر طاشلرنی کیچه‌نڭ قارانغولغی تمام قابلاغان ایدی. آی ده هنوز قالقماغانی کبک، یولدزلرده همان نورلرنی ساچارگه باشلامغانلر ایدی.

مین، اوزمنڭ قایه، نیندی بر یرده اولغانمنی هیچ بر توشنه آلمیچه قبرلکنڭ اول چیکسز منظره‌لرنی سیر ایتارگه طوتونغان ایدم. قبرلکده‌گی آغـاچلر، کوزمه هر بری مجسم بر ر قارانغیلق کبک کورنه‌لر، همان اوزایوب اوطورغان شیکللی ده بولالر ایـدی. قبر طاشـلری ده غایت قورقنچ، یه‌مسز بر حالده ایدیلر. مین، یغلوبده یاکادن طوروغه هیچ حالی قالمغان بر سـرخوش کبک کیچه‌نـڭ یوللرنی قارانغیلق زنجیرلری بله‌ن به‌یل‌ب بترگان بر قبرلکنڭ بر موگشنده بر قبر یانده ایسسز، هوشسـز بر حالده ایدم. قبردن کیلگان تاوش کدرلی بر روشده یاکادن باشلادی، شول سوزلرنی سویله‌رگه طوتندی:

« هیهات! زوالی انسانلر! یرنڭ حتی بر سیکونت قدرگنه عمرنی ده اشغال ایته آلمغان شول آزغنه عمرلرنی ده نیندی یوق، بار نرسه‌لرگه ئه‌رم ایته‌لر. آنی اوزلرنده‌گی طبیعی اولغان، باراتلشـارنده‌گی بیوکلکلرندن نی حدلی کیم، نی قدر چرکن بر نرسه‌لر اوچون تلف ایته‌لر. شول قدر عصرلر اُچن باربلگان، بار اُشلگان بر نرسه‌لری بولسه، ـ اول صوغش!...».

« ای قان اچوچی مخلوق! طبیعت، سـینڭ همان آچلوب یتمگان، میدانغه چقمغان قوهٔ اختراعیه‌ڭ اوچون خزینه‌لر صاقـلاغان، ثروتلر حاضرلگان وقتنده ده سین جنایت ایتمك اوچون چاره‌لر تابدڭ؛ ضعیف طرناقلرڭنڭ یرتا آلمغان، تشـلرڭنڭ قورغه کوچی یتمگان نرسه‌لرنی طاشلر ایله‌ن واتدڭ، آغاچلر بله‌ن قردڭ. جنایتڭنی، ظلمڭنی الڭ الك حیوانلردن باشلادڭ: ایتلرنی آشامق، تیریلرنی صویوب آلمق، آلار ایله‌ن فائده‌لانمق اوچون اول گناهسز حیوانلرنی طوتوب اوتررگه طوتندڭ. لکن اوز جنسڭدن همده اوزڭ شیکللی باشقه انسـانلردن نی امید ایته ایدڭ؟! . . . . طوغروسی سین، اوز بالالرن اوزی اوتروب آشی طورغان یرتقچ حیوانلر کبك وحشـی بر مخلوقسڭ!».

« قان! . . . قان! . . . منه سینڭ بتون ترجمهٔ حالڭ! . . . باراتلشڭدن ایکی یوز عصر کیچدیکی حالده همان شول چرکن حالڭدن قورتوله آلمیسڭ. همان قان اُچه‌سڭ! . . . » .

« مدنیت! . . . ترقی! . . . بولار سینی باراتلشڭده‌گی وحشیلکدن اصلا قورتاره آلمدیلر. بلکه بالعکس وحشیلك و جنایتلرڭنی یگللك ایله‌ن میدانغه کیتروگه کوچلی بر سببکنه اولدیلر . . . سین یالغز بر طاو تیشکنده کون کیچرونی گنه بله‌چك بر حالده ایدڭ که: برنچی هنرڭ آغاچدن بر قورال، طاشدن بر پچاق یاصامق اولدی! . . . . » .

« سین، طبیعتڭ خزینه‌لر ینه سرلرینه نیحدلی توشونسه‌ڭ، اول قدرده قورالغه اهمیت بیردڭ. بار فکرڭنی بار هوسڭنی شوڭا صرف ایتدڭ. تونج کشف ایتدڭ ـ آندن الڭ اول قورال یاصادڭ. تیمر کشف ایتوب چقاردڭ، آنی ده قان توکو اوچون استعمال ایتدڭ. حتی اوشبو کونده و حشیلکڭ آنڭ ایله‌ن گنه‌ده قناعت ایتمدی، اونلر پشقرا باشلادی! . . .» .

« قارانغیلقغه باتقان شول قارا اورمان اچنـده ئه‌کرنگنه کیتوب اوطورغان شول آدمنی کوره‌سڭمی؟ بو آدم جمعیت بشریه اعضاسـندن بریدر. حیوان تیریسندن اشلنگان، اوسـتنی یارم یارتی ده اورته آلمغان شول کیومنڭ چابووی آستنده بر نرسه یه‌شروب کیتره. اول ایسه بر طاشدر. شرتلی، شرتلی

(*) ۹ نچی عدددن مابعد.

گنه بارووینه کوره بو آدم، شبهه‌سز بر جنایت اشلیه‌چك. اوزی کبك بر انساننك باشنه یته‌چك. اگرده مونی کوروب بلسك کیلسه، بار، آرتندن کوزه‌ت! چونکه بر آز تگنده‌راك بر آغاج آستنده بر انسان یوقلاب یاتا. منه بو آدم شونی اوتره‌چك. قوللرنده‌گی شول امیدسز طاش ایله‌ن باشنی ایزوب کول ایته‌چك. نیچون؟ قان!...».

«منه، بو جنایت، جمعیت بشریه‌نك وجودگه کیلگان، مدنیتکه آیاق باصقان کوننذن بیرلی هیچ آیرلمیچه بر بلای مسلط شیکللی طاغلوب کیلدی. حاضرنده هم دائما حکمنی یورتوب طورمقده در. ملتقلر ایجاد ایتلدی. طوپلر یاصالدی. حالبوکه بولارنك اولگیسی بر مینوتده یوزلرچه انسانلرنی تلف ایتکانی کبك، ایکنچیسی ده کوز آچوب یومغا-نچی بلمیم نیحدلی آدملرنك باشنه یته. ئوتروب، سبروب بر آستنه طوترا!... شوشی کبك میدانلقده دورت - بش ساعتکنه اول مکلرچه آدملر تزلشوب هیچ سببی بلنمگان بر نرسه‌نی (صوغشنی!) کوتوب طورالر ایدی. بر آز صوکره شول نرسه میدانغه کیلدی، بیچاره مکلرچه انسانلرنك باشنه یتدی...».

«منه، بو خاتون ایبداشلری آراسنده اڭ بختلی بر خاتون ایدی. اما حاضرده ایسه، زواللی، اوغلندن آیرلوب آنك اوچون یوراگی یانوب، یغلاب، کویوب اوطرا. چونکه یالغز قالغان، قارار کشیسی یوق...».

«آنا شول طاو باشنده‌غی یاش قزده کورشوب قالمق اوچون، سویگاننی کوتوب طورا. چونکه سویگانی ایرته‌گه، اوستنه قوراللر طاغوب صوغشقه کیته‌چك. نیچون؟ قان!...».

«قورال یاصاو، قان، اچو جمعیت بشریه اوچون مطلقا لازم بر اش اولغان. بولارنی بترمك، بولاردن باشقه بو انسانلرنی اداره ایتمك هیچ ممکن توگل ایمش! اوشبونك اوچون بولار تاریخ بشرنك برنچی مینوتندن باشلاغان تا صوڭ مینوتینه قدرده دوام ایته‌چك. نی اوچون؟ چونکه، بولار انسان، بولارغه قان لازم!...»

«الله تعالی انسانلرنی بر یوزینه سوردکدن صوڭره شول ضعیف مخلوق، اوزنی صاقلاو اوزنی ایزدرماو اوچون بتون طبیعتکه قارشو طورورغه باشلادی. طبیعتنی یڭمك اوچون هر تورلی چاره‌لرگه طوقندی. حاجتلرنی اوته‌تمك، یومشلرنی کورمك، آور، آور اشلرنی اشلتدرمك اوچون بتون حیوانلرنی حتی بتون بر یوزنی اوزینه اسیر ایتمك اولدی. طاو طاشلرنی آقتاردی. یر آستنه توشدی، بوتاندی، چقندی، آقتارندی ده نهایت آندن ده بر چوق نرسه تابوب، چغاروب آلار ایله‌ن اوزینه قورال حاضرلدی، کوچنی آرتدردی!».

«شولوق دریالرده، طاو باشلرنده، هوادیگزلرنده مجسم حر اولوب، اوچوشوب یورگان اول حر قوشلرنی اول حر حیوانلرنی اسیر آلوب اوزینه یالچی ایتدی... هر کون هر ساعت یاڭا برنرسه چغاردی. احتیاجدن احتیاج، ایجاددن ایجاد، اشدن اش طودی. حدسز حسابسز یاڭا، یاڭا شیلر میدانغه کیلدی. طبیعتکه دهشتلی بر صورتده قارشو طوروب آنی تماما یڭمك، آنی اوزینه اسیر ایتمك اوچون هیچ طوقتاوسز همیشه ترقی ایتدی. حتی اوشبو کونده اول قورقونچ زور دیگزلرنك طولقونلری ایله برگه اویناب یورمك، آلارنی تماما مغلوب ایتمك درجه‌سنده اوزینه بر قوت حاصل ایتدی. هوالرده قوشلر کبك اوچوب یوررگه باشلادی. بیوك، بیوك اول دهشتلی طاولرنی واتوب قروب آلارنی تمام تحقیر ایتدی. هیبت وعظمتلرینه زور بر کمچیلك کیتروب آلارنی بتونلای مسخره قیلدی... بتون بر یوزنی گویا بر اورماگوچ شیکللی تیلیغرام چبقلری ایله‌ن تماما چرماب بتردی. ضعیفکنه اهمیتسز بر تاوش ایله‌ن بتون دنیانی یاڭغراتدی... کوچککنه کوزی همده بیك اهمیتسز بر دوربینلر ایله‌ن اول چیکسز کائناتنی اول حسابسز دنیالرنی کوره باشلادی. بتون طبیعتنی، همه نرسه‌نی اوزینه اسیر ایتدی. حتی مونك آلدن طبیعت یاش، ماتور بر قزنك گوزللگینه، چیبه‌ر-لکینه مجلوب اولغان بر آرسلان کبك، تماما مغلوب

اولدی. نی تلاسه شونی بیردی. آڭا بتونلای
بوی صوندی. آنكُ قولنده تمام بر اوینچاق حكمنده
قالدی! . . . » .

« لكن بو مدنیت، همه یكرمی ملكُ یللدنبری
جمعیت بشریه‌نك اول حسابسز اعضالرینكُ هر بری
بر نیگزنی قوروب كیلگان شول مدنیت هیكلی سینی
نیندی بر فلاكتدن نیندی بر سفالت و رذالتدن
قورتاردی؟ آنكُ آرقاسنده نیندی بر ناچارلقلردن
نیندی بر چركنلكلردن امین اوله بلدكُ ؟!» .

« درست! یاراتلشده‌گی قانونغه ایاروب هم
معنا همه مادتا همان بر نقطه‌غه طوغرو ترقی ایتوب
اوطراسكُ. هر بر دورده باشقه بر ترقی باشقه بر حالت
كورسته‌سكُ. لكن هیهات! نیحدلی ترقی ایتسه‌كده
نیحدلی یوقاریغه اورماله‌ب اوطورسه‌كده فضیلت
و كمالتدن شول قدر یراقسكُ . . . .

(آخری وار) .

باشقردلر (۱)

شول آراده فتنه زورایوب كیتدی. هیچ كو-
تلمگان بیردن قزان یولنده‌غی میشار اسطرشیناسی
« سلیمان دیبایف » دیگان آدمنكُ ؤولصیه اوصا
یولنده‌غی الوغ بر ؤولصه فتنه كوته‌رلگانلك آڭلا-
شلدی. بعض بر یالغانچیلر طرفندن خلق آره‌سینه
« حكومت هر بولدن بكُ باش آت، ۸۰ یكت، ۸۰
قز هم بر نیقدر آشلق جییه ایكان » دیه خبرلر
تاراتلدی. بوندی خبرلر تیپتار و بوبیللرنی تمام
شاشردی. گرچه هر قایوسی آچیقدن آچیغه خلافلق
كوسته‌رمسه‌لرده قلبلرنده كر وار ایدی. اما میشار
و باشقردلره كلنچه، سلیمان دیبایف دیگان اسطرشینا
نكُ قول آستنده‌غی میشارلر ایله باشقردلر بو فتنه‌یه
قاتناشو دگل، بارچه‌سی بوڭا قارشو توروغه، تیپتار
و بوبیللرنكُ باشلقلرینی حكومتكه طوتوب بیرورگه
سوز ویردیلر. میشار اسطرشینالرندن یانیش، صالح
آیط، سلیمان و باشقرد اسطرشینالرندن احمر، یعقوب
شریف، باكی، آجیغول، مسعود اوز قول آستلر
نده‌غی باشقرد و میشارلردن ۵۵۰ قدر عسكر جیوب
« كوبلیتسكیگه » قوشلدیلر .

شول طریقه تیپتار و میشارلرنكُ فتنه‌لرینه نهایت
ویرلدی. بوندن صوڭ اشنی تفتیشه باشلاب نیپلویف
« فون اشطوكمان » گه، فتنه ده باشلاب یوروگوچیلرنی
قولغه آلو، قولغه آلغاندن صوڭ بو فتنه‌نی چیغارودن
مقصودلری نه ایدكینی صوراشو ایله امر ایلدی.
بونی صوراشودن مقصود كله‌چك وقتلرده بویله فتنه
لردن صاغایو ایچون عقل آلو ایدی. نیپلویف بو
اشنی تفتیش ایچون اوزینكُ « اوفا » غه واروب
یورمه‌سینی موافق كورمدی. چونكه، بو تقدیرده
تیپتار و میشارلرنكُ ناغن قوزغالوب كیدولرندن خوف
ایلدی. بوندن صوڭ جیولاچق یاصاقلرنكُ یارمینی
جای كونی قزو اش وقتنده جییارغه، یارمینی قش
اورطالغنده جییارغه قرار ویردی. چونكه، نیپلویفنكُ
فكرنچه بو ایكی وقتده تیپتار و میشارلرگه فتنه چیغا-
روغه اوڭغایسز اولوب، چقغان تقدیرده‌ده فتنه‌نی باصو
حكومتكه بیگل اوله‌چق ایدی.

نیپلویف شول اوچ تورلی اشنی صوراب سینات
غه مراجعت ایلدی: ۱) بو فتنه‌نی باصیشقان تیپتار
و میشار اسطرشینالرینه گرچه اوچوزلیغینه اولسه‌ده
برار قلچ بولاك ایدوب بیرو. ۲) فتنه چیقغان
اورنلرده قشلار ایچون ممكن اولسه ایكی پولق هیچ
ممكن اولماغانده بر پولق صافلق ایچون عسكر
قالدیرو. ۳) اوفا اطرافنده‌غی خلق بیك فقیر اولوب،
بوندی چووالوب تورغان وقتلرده آرتوق مشقت
یوكله‌تو قورقنچلی اولدقدن، قشلاو ایچون قالغان
عسكرلرگه آزق هم باشقه‌چه كیره‌ك یاراقنی یتشدیرو
ایچون سینات طرفندن آقچه كوندیرلو.

سینات نیپلویفنكُ بار صورادقینی قبول ایدوب

(۱) ۹ نچی عدددن مابعد.

بارچه سینی ییرینه یتکروگه وعده ویردی. هم شول وقتدوق مسقواده‌غی «سیناتسکی کانتورا» غه هر بری ۷-۸ صوم چاماسنده تورولق ۹ دانه قلچ صاتوب آلوب نیپلویفکه کوندیررگه قوشدی. لکن، سیناتسکی کانتورا مسقواده‌غی قورال کیبتلرندن بوندی قلچلر تابا آلمادقندن، یتیشدیروب ویرو ایچون بر آی مهلت صورادی. شول بر آی مدت طرفنده سیناتسکی کانتورا، ۹ دانه قلچنی خصوصی کشیلردن صاتوب آلوب اووالنغان ییرلری اولسه توزاتدیرگالاب مخصوص بر صالدات ایله نیپلویفکه کوندردی. نیپلویف قلچلرنی آلغاچ، ۱۷٤۸ نچی ییلده ۱٦ نچی آپریلده اسطرشینالرنی «اورنبورغ» غه چاقروب، قلچلرنی اوز قوللارینه تاپشردی هم هر برینه «پادشاهغه دوغری خدمت أیلدکلریچون بویله بیوك هدیه‌لر احسان اولندی» دیه یازولغان کاغدلر ویرلدی. بو هدیه‌لری آلغان آدملر، میشار اسطرشینالرندن یانیش عبداللین، صالح مسلیمف، آیط چالطین، سلیمان دیبایف؛ باشقرد اسطرشینالرندن احمر حسنف، یعقوب چن مورزین، شریف ماراکوف، آجیغول آکشییف، باقی آپاجف دیگان آدملر ایدی. بو اسطرشینالر هدیه‌لرنی آلوب قایتقاچ، باشقرد اسطرشینالرندن «زایسان یوسوپف» ایله سوطنیك «ابراهیم قوطویف» دیگان آدملر نیپلویفکه کلوب «بزلرده کوبلیتسکی نك عسکرلری آره‌سنده بولنوب، فتنه‌نی باصشوغه خدمت أیلدك نیچون بزلرگه بولاك یوق؟» دیه سوز چیقاردیلر. نیپلویف، خاطرلرینی قرماس ایچون بونلرغه‌ده برار چیکمه‌نلك ایله پادشاهغه صداقتلری یازولغان کاغدلر ویروب یباردی.

فتنه باشلقلری بارچه‌سی برام برام اوفا حبسخانه‌سینه آلنوب بتکانلر ایدی. بونلرنك ۱۸ سی تاتارلردن، ۷ سی میشارلردن، ۵ سی ۋاتاکلردن، ۳ سی چیرمشلردن ایدی. فتنه باشلقلرینك ۱۸ سی تاتارلردن اولماسی توره‌لری تعجبکه قالدروب، تیره‌ن فکرلره دوشوردی. بو تاتارلرنك اسملری شونلردر: بیکتیمر آزاماطف، امیر حسنف، مرتضی آسکین، بیکتیمر بیکینین، مسلم بیکبوف، بوبری ایلبوریسف، اسماعیل اسحاقف، ابراهیم عاجی محمدوف، میرزا تاراباشف، اوماش قاچقنوف، عبدالسلام قوروشف، موسی اورماشف، عبدالله محمدوف، بیکتیمر سونچالین، محمدیار اوراقوف، قاچقان اوراطبایف، حسین اورمیتف هم بیرسکی کریستیانلرندن «پیتر پلوطنیکوف» دیگان روسده عیبلانوب قولغه آلندی. بو روس ایسرك حالنده بر صوم ۱۰ تین آقچه‌غه یاللانوب، جیولغان خلقغه آز یاصاق تولاو حقنده ایسکی وقتلرده چیغارولغان بر اوکازنی اوقوغان ایدی.

۱۷٤۷ سنه‌ده «اوفا» شهرنده فتنه‌چیلره جزالر یوردلمیه باشلادی. عیبی بیك کوچلی اولغانلرینی، باشقه‌لرغه عبرت اولسون ایچون بیك قاتی قامچی ایله قیناغان صوك عمربوییه خدمتکه «راگیرۋیك» (۱) شهرینه کوندرلدی، عیبی بر آز قایتش اولغانلرینی قیناغان صوك بیلگولی بر مدت ایله مذکورشهرگه کوندرلدی. عیبی آز اولغانلرینی قیناغان صوك اسطرشینالرنك کفالتلرینه ویرلدی. پلوطنیکوف دیگان روسنی قامچی ایله صوقدرغان صوك اوچ ییل خدمت ایدوگه «اورنبورغ» گوبیرناسینه کوندرلدی. شولای ایدوب بو فتنه‌گه نهایت ویرلدی. اگر بو وقتده نیپلویف کبی تدبیرلی وحیله‌لی کشی اولماسه ایدی، تیپتار و میشارلرگه باشقردلرده قوشیلوب گیدوب بتون «اورنبورغ» گوبیرناسینك اوت اچنده قالماسی بیك احتمال ایدی. نیپلویفنك باشقرد و تیپتارلر آره‌سینه تفرقه صالماسی کوزگه کورنوب تورغان الوغ بلالردین خلاص تابماسینه سبب اولدی. (آخری وار)

م هادی.

(*) فینسکی زالیفده بر شهر. ایسکی وقتلرده عیبلیلرنی شونده یباره‌لر ایدی.

علم یولنده ملتلرنڭ اتفاقی.

I

بین المال قونغرەس هم ویستافقەلر، بر برینڭ مکتبلرن زیارت. معلم وشاگردلرنی آلشیشو. تورلی ملت شاگردلری آرەسنده مناسبت پیدا بولو.

ایسکی چاقلرده هر حکومت اوز ملتی‌نڭ هر بر علمی ومدنی طابشینی، ایجاد وهنرینی اوز قولنده ماناپولیه ایتوب طوتو قصدی ایله چیتلرنڭ اویرەنو هم بلولرندن صاقلی ایدی. مثلا، الك عصرلرده روسیه آوروپادن هر تورلی فن علماسی وهنر ایەلری کیترته آلمی یودەب چقدی. حکمدارلر بوندی کشیلرگه روسیەغه کیتەرگه ایرك بیرمی ایدیلر.

حاضرگی زمانلرده ایسه ملتلر آرەسنده بتونلەی باشقەچه مناسبت پیدا بولدی. مترقی ملت وحکومتلر علم وفن حقندەغی هر بر کشفلرینی بر برینه بلدروب، خبرلەشوب طورەلر. فقط وطن صاقلاوغه عائد اشلردەگنه سر صاقلیلر. حاضر: «نادانلق، نادان ملتکەگنه توگل بلکه عموما انسانیت ایچون بختسزلکدر. علمنڭ قدرن بلگان همه ملت وحکومتلر علم یولنده متفق بولورغه تیوشلی؛ نادانلقنی بترو ایچون معارف تلەگان همه ملتلر قول قولغه طوتوشوب کورەشورگه تیوشلی» دیگان فکر اورنلاشدی.

تجربه نتیجەسی اولارق، مترقی ملتلرنڭ علم ومعارف یولنده «برگه اتفاقلاشوب» حرکتلری ایچون بیك کوب تورلی یوللر طابلدی. بو یوللرنڭ الڭ مهملری بین الملل علمی قونغرەسلر هم ۋیستافقەلر یاصاودر.

الڭ الك ۱۸۵۱ نچی یلده انگلترەنڭ پایتختی «لوندن» ده بتون دنیا ایچون عمومی صناعت ویستافقەسی یاصالدی. بونڭ مقصدی هر یاق فابریقانت، سوداگر والوچیلرینی اوز آره طانشدرو، مالّلرن بلشدرو، یاڭا بازارلر طابودن اوزمادی. بو واقعەدن صوڭ ۱۸۵۵ ده پاریژده ۱۸۶۲ ده لوندنده، ۱۸۶۷ ده ینەدن پاریژده عمومی ۋیستافقەلر بولدی. بیلگولی هر ۋیستافقەنڭ پروغرامی اوزغانلرنقندن کیڭرەك، اهمیتی زورراق، اوزی بایراق بولا بارا ایدی.

۱۸۶۷ یل ۋیستافقەسنده الڭ برنچی مرتبه بولارق اصول تعلیم وتربیه شعبەسی‌ده یاصالدی. بونده هر ملتنڭ صانی، هنر و بایلغی ایله برگه معارف طوغروسندەغی درجەسی [مکتبلرینڭ حالی، صانی، اوقو یولینه طوتولغان صومالر] ده کورساتلگان ایدی.

بوندن باشلاب هر عمومی ۋیستافقەده اصول تعلیم شعبەسی مهم اورن طوتا وخلق آرەسنده علم طارالوغه، تقدیر قیلوب بترلماسلك زور فائدەلر کیترە.

۱۸۶۷ یل ۋیستافقەسی علم ومکتب ایله مملکتنڭ صناعت وبایلغی آرەسنده نه قدر یاقن مناسبت وبر برینه باغلانو بارلقنی بیك آچق صورتده کورسەتدی. آوروپاده اوقو تاریخی‌نڭ الڭ پارلاق دوری شوشی ۋیستافقەدن صوڭ باشلانا.

بو ۋیستافقەدن صوڭ حکومتلر اوز تبعەسی آرەسنده اوقو ـ یازو طاراتوغه بیك زور محبت ایله یابشالر، بو اشکه یلدن یل کوبرەك صوما طفالر. تعلیم وتربیه اربابی آرەسنده هیچ کورلمەگان روشده روح کوتەریله، حقیقی اش باشلانا . . .

هر ۋیستافقه تعلیم اهلی‌نڭ دائرۀ نظرن کیڭایته؛ بوگاچه ایسکه کیلمەگان یاڭا مسئلەلر وفکرلر چغاره: برندن بری یاخشیراق یاڭا اصوللر طابدره وایسکی کیمچیلکلرنی آچا. تورلی ملتلر آرەسنده علم واوقو یاریشی طودره. اصول تعلیمگه دائر بیوك بیوك یاڭا فنلر وجودکه کیله. مثلا، مکتب حفظ صحتی [Школьная гигiена] بیك مهم و بیوك فنلردن صانالوب فقط شول ۋیستافقەلر تأثیری ایله وجودکه چقمشدر.

درست، مکتبلرده حفظ صحتنی رعایه مسئلەسی

بو ؤیستافقه‌لردن الیگره‌ك کوتارلگان ایدی. مثلا بو حقده باشلاب دوقتور «لورنیزه‌ر» ۱۸۳۶نچی یلده «شاگردلرنڭ ایسانلگن صاقلاو» نام بر اثر یازدی. ۱۸۶۰نچی یللرده پارف، مه‌یر هم فارنه‌ر کبی علما «شاگردلر نیچك طوروره تیوشلی»، «مکتب میبلی نه روشده بولو کرك» و «مکتب‌ده هوا» حقنده بیك تحقیقاتلی اثرلر یازغالادیلر؛ لکن بو اثرلر مکتب حیاتینه هیچ بر اثر حاصل ایتمی، کاغدده‌غی یازوغنه بولوب قالدیلر. خلق بونلرنی اوقی آلمادی، آڭلامادی.

لکن ؤیستافقه‌لرده مکتب معیشتی‌نڭ شاگردلرنڭ ایسانلگینه نیندی ناچار تأثیر ایتدیگی حساب و جدوللر ایله آب آچق ایتلوب کورساتلگاچ خلق حیرتکه قالدی، و جان کوچی ایله مکتب معیشتن اصلاحکه کرشدی؛ بونڭ نتیجه‌سی اولارق مکتبلرده حفظ صحت‌نی رعایه مسئله‌سی بیك آلغه کیتدی. حاضر آوروپاده بو مسئله حقنده تحقیقات و اثرلر شول قدر کوب و آرتمقده‌درکه بو مسئله‌نڭ متخصصلری بیله عمر بویی طوقتامی اوقوسه‌لر اوقوب چغولری ممکن توگلدر.

بوندن ۵۰ یل الك شاگردنڭ سلامتلکینه زیان کیترمی طورغان روشده یاصالغان پارته بیك سیره‌ك اوچراغانده حاضر بالانڭ طبیعی روشده سلامت اوسوینه هیچ بر ضرر بیرمی طورغان ۲۰۰ شکللی پارته بار. حاضر قالا مکتبلری‌نڭ کوبسنلی شوشندی پارته‌لرده اوطورالر.

بین الملل علمی قونغره‌سلر معارف‌نڭ ترقیسینه هم بیك زور تأثیر ایتدیلر. هربر تورلی هنر وفن اهلی، خصوصا متخصصلر بونده جیولوب، هر علمنڭ شول زمانده‌غی حالینی تیکشره: فکر آلشیشا، یاڭا قیلغان ایجاد، کشف و تجربه‌لرینی بربرینه بلدره، بر ملت علماسی‌نڭ‌غنه قولندن کیلمه‌یه‌چك اشلرنی برگه‌له‌شوب اشله‌و و ترقی ایتدرر ایچون عمومی پروغراملر توزی باشلادیلر. بز حاضر معارف دنیاسی نه حالده‌لکنی، نه روشده آلغه بارمقده بولدیغینی و کله‌چکده دنیانڭ حیاتی نه روشکه أوریلو یاقن لقنی شوشی قونغره‌سلر آرقلی بله‌مز.

برنچی دفعه اولارق «غاغا» ده ۱۸۶۹ نچی یلده جیولغان بین الملل استاتیستیقا (حساب جیو) قونغره‌سندوق آوروپا علماسی برله‌شوب بتون دنیاده استاتیستیقا ترتیب ایته‌رگه یعنی هر مملکتنڭ خلقی، معیشتی، علمی، بایلغی، سلامتلگی نه حالده بولدیغینی آچق حسابلر ایله بلورگه عمومی پروغرام ترتیب قیلغانلر ایدی. ۱۸۸۹ ده بین الملل استاتیستیقا انجمننده ابتدائی مکتب شعبه‌سی آچلدی. بونده دنیاده‌غی بارچه مملکتلرنڭ ابتدائی مکتبلری حقنده مفصل حساب و معلومات جیا باشلادیلر. بو شعبه‌نڭ باشلقلرندن «لیڤاسیر» جیولغان معلوماتنی ترتیبکه صالوب «مدنیتلی مملکتلرده معارف» نامیله بیوك بر اثر چیقاردی‌که، بو اثر حاضر بیك کیڭایگان «مکتبلر فنی» گه برنچی نیگز بولدی.

باره باره قونغره‌سلر ؤیستافقه ایله برگه یاصالا باشلادیلر. چونکه ؤیستافقه‌لرغه هر یاقدن علما و متخصصلر جیولا؛ قولده کوب ماتیریال بولا؛ شول سببلی جیولوب کیڭاشو و تفتیشلر اجرا ایتو آنساتغه چغا.

قونغره‌سلر بارغان صایون مکمللاشه و مهمرك معلومات وجودکه چغاره طوره‌لر. (آخری وار)

مترجمی ع. ف.

« دینلیلر هم دینسزلر » (*).

اوشبو آیت کریمه‌دن معلوم اولدیغینه کوره یتیم ومسکینلرنڭ حقلرینه برده اعتبار ایتمایوب، تکبرلك خولیاسیله مالی ایله اعانت ایتودن، سوزی ایله خلقنی نصیحت قیلودن، صارانلانوچیلر همده یتیم ومسکینلر اشی‌طوغروسنده برده یومشسز اوطوروچیلر،

(*) باشی ۹ نچی عددده.

طبیعی، دینسزلردر. فقیر ومسکینلر طوغروسنده برده یومشی اولماغان اوشبو ذاتلر، کرك نمازلرینی اوقو-سونلر وکرك اوقوماسونلر همان دینسزلردر. آنلرنك نمازلری، دینسزلکلرندن چیغاره آلمیدر. بو اورنده بیان ایتلگان نمازدن اسلام شریعتنده مشروع اولغان نمازغنه مراد دگل، بلکه همه ملتلرنك عبادتی اراده اولنمشدر. زیرا دینلی بولسه‌لر ایدی البته شول دین حدودندن بر طرف چیقمازلر ایدی. زیرا نماز اوقومق همه عوالمنی خلق ایتکان و همه بنده‌لرینه حدودلر تحدید ایتکان، کوچلیلر ایچون کوچسزلرینه عدالتلی ومرحمتلی بولونی فرض ایتکان بر قوهٔ قاهره‌گه اظهار عبودیت ایتمك اورننده استعمال اولنور ایسه آنك اوشبو فرض ایتکان فرمانلرین یرینه یتکرمای، نماز اوقو فی‌الحقیقه عبادت ایتو بولوب تابلمیدر.

کوچلیلرنك کوچسزلره مرحمتلی بولوین طبیعت واجتماع قانونی هم اقتضا ایتدیکی کبی شریعت هم الك برنچی مشروع قیلغان. بر کیمسه‌نك اوقوغان نمازلری اوشبو مشروعنی ایسینه توشورماز ایسه طبیعی اول کیمسه، سوزنده‌یالغانچی، وعملنده‌مریالی اولاچقدر. شونك ایچون: الله تعالی حضرتلری، دینسزلرنی الك آچیق تعریف ایتکاندن صوك: «فویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون...» بیوردی. یعنی: دینسز دیمك قلبنده مرحمت بولمی تورغان کیمسه اولور ایسه نیندای اوکونچدر شوندای نماز اوقوچیلره که: اوزلرینك عرفلرنده برٔ نیچه لفظلر وافعال مخصوصه‌دن عبارت اولوب نماز دیمکله معروف بر شینی ادأ ایدرلر. فقط آنلر نمازلرنده، عبادتلرنده، اونودوچی اولورلر. یعنی: قلبلری تمام غفلتده اولوب، نیلر أیتکانندن و نیلر قیلغانندن خبرلری اولماز. عبادات باطله اربابی البته بویله اولور. بونلر ایسه اویناب رکوع ایدرلر، اویناب سجده ایدرلر. بونلرنك نمازلری ایکی آیاق ایله آطلابده قایده وارغانلقنی بلمای کیتوب اوطوروغه اوخشایدر. بونلر ایسه نماز اوقومق مطلوب اولدیقنی نیت ایدوب نماز اوقورغه باشلاسه‌لرده نیلر قیلدیقلرینی بلمای نمازلرینی تمام ایدرلر. ایلکدن حفظ وتلقین ایدلمش سوزلر همده افعال مخصوصه عادت اولدیغینه کوره وقتنده قیلنوب تورورلر، اما شونده اوقولغان شیلری قلبلرینه کرماز. بوکا علاوه اولنه‌رق آنلر نمازلرنده غافل اولولری اوستوینه نماز وباشقه عبادتلرنك فلسفه‌سینی بلمازلر. عبادتلرنك سر و فلسفه‌سندن و نه ایچون فرض قیلنغا-نندن خبرلری یوقدر. نماز اوقومق چن معناسیله همه اعضأ بدنیه ایله جناب اللهنك ویرمش نعمتلرینه قارشی اظهار تشکر ایتمکدر. بنده‌لرنك حقلرین رعایه ایتمك فریضه‌سی ادأ ایتلمای توروب، اللهغه مخالفت ایدوبده آکا عبادت ایتو ائیکیسی بر اورنغه جیولا آلمایدر. ایلك اللهغه مخالفت ایتماسکه وبونك ایله برلکده عبادت أیلرگه تیوشلی. اوزی کبی بنده‌لرنك همده باشقه شیلرنك انسان‌ده حقلری وار. خلاصه: هر شینك حقینی رعایه ایتمك مسلمانچیلقدر. بوندن صوك الله تعالی اوزینه مخالفت أیتکان هم ده باری بر نماز ایله دینلی بولوب کورلگان کیمسه‌لر حقنده «الذین هم یرائون...» بیوردی. یعنی آنلر فقط باشقه‌لرینه ماتور کوره‌چك رسملرینی ادأ ایدرلر، شریعت طرفندن بیلنماسی واجب ایتلگان عبادتلرنك روحینی شعور ایتمازلر. یاخود عبادتلری شریعتچه اولماز. بوندن صوك الله تعالی ایلکدن توصیف ایتکان دینسزلرنی یاکیدن وصفلری ایله ذکر ایدوب: «ویمنعون الماعون...» بیوردی. یعنی: آندایٖن عبادت ایتوچیلرکه بوندن مقصدلری فقط باشقه‌لرینه دینلی بولوب کورلور ایچون اولور. آنلر ایسهماللرینه نقصانلق کیترمای تورغان همده تنلرینه ضرر ایرشدرمی و مرتبه‌لرندن توشرمی تورغان اشلار نیگنه اشلارلرده بوندن صوك ملتکه خدمت ایتوده یومشلری اولماز. بلکه آندن منع قیلورلر. بونلرنك خلق احتیاجلری حقنده قایغروشولری همده بین‌الانام امن عمومینی ترگیزوده تشبثلری هیچ اولماز. بونلر ایسه دینسزلر جمله‌سندندر. نعوذ بالله نماز اوقولری ده بونلرنی دینسزلکلرندن چیغاره آلمایدر. اوشبو سورهٔ شریفه‌ده بیان ایتلمش حکم عمومی، وقت

رسالتده اولان ملتلرنڭ احوال دینیه‌سینه نظراً نازل اولمش ایسه‌ده اوزلرینی مسلمانلر جمله‌سندن حساب ایدنلره هم اوشبو حکم بلا شبهه جریان ایدر. زیرا: اللهنڭ حکم عالیلری بر تورلیگنه اولوب آنڭ تورلی اسملره اعتبار اولنماز. بلکه الله حضورنده اسملرنڭ صحیح اولغان معنالری بولمق مطلوب اولنور.

ایمدی اوشبو سوره‌دن معلوم اولدیغنه کوره دینلیلر شونلر اولورلرکه: آنلر عدالت ومرحمتلی اولوب، حسن خلقلی اولورلر. اللهنڭ بنده‌لرینه ایزگولکلی هم‌ده خدمتلی اولورلر. دین تکذیبی ایله مبتلی اولمش دینسزلر شونلردرکه، آنلر مرحمتسز ومروتسز، خلقسز وتربیه‌سز اولورلر. بونلرنڭ اللهنڭ بنده‌لرینه یاخشیلق ایتوده برده یومشلری اولماز. مال کوبلکی ومالنی اسرافلری ایله فسق وفجورلری ایله افتخار ایدرلر. کوچلیلك ایله بیوك درجه‌لره بنارگه یاراتورلر. تیوشلی اورنلره اعانت ایتودن هم اوزلرینی هم باشقه‌لرینی منع ایدرلر. آنلرنڭ بوندن باشقه خصلتلری هم کوبدر. ایمدی دینلیلر ایله دینسزلرنی اوز صفتلری وعادتلری ایله آیروب تانومق ایچون بوندن آرتق میزان وتعریف تابلماز. اوزلرین اهل اسلامدن ومحمد علیه السلام امتندن صاناب یورمکده اولان مسلمانلر اوز حاللرین اوشبو سورهٔ شریفه‌گه تطبیق ایدوب قاراسونلر! آنلر ایله قرآن وحدیث آراسنده مناسبت وارمی؟ قلبلرده اثری تابلمغای تورغان. . . . . قوری نماز اوقولری (نماز روشنی قبلولری) ایله مغرور اولماسونلر! یوزلرینڭ چتقلغینه، تیللرینڭ ادبسیزلگنه وقتلرینڭ فائده‌سز شیلر ایله ضائع اولوینه سبب بولماقده اولان آچ تورولری ایله هم مغرور اولماسونلر! بلکه آنلر خرافات وعاداتلرینی تاشلاب حقیقی دینلرینه قایتسونلرده حقیقی دین بیورغان روش ایله نمازنی اقامت ایتسونلر! عباداتلرینی خشوع وخضوع ایله احیا قیلسونلر! نمازلرنڭ ایکان انسانی قوتلری یالکز جناب الله حضرتلرینه انقیاد ایدوب مطمئن اولسون! عبادت وقتلرنڭ اوزلرینڭ الله بنده‌سی اولدیقلرینی باشقه کیمسه‌لرنڭ حقلرین رعایه ایدولری ایله اللهنڭ رضالغینی ایستامکده اولدیقلرینی اونوتماسونلر! توتقان روزه‌لری بتون عالم انسانیتڭ کیلاچك بر کونده جناب الله حضرتلرینه رجوع ایدوین خاطرلرینه توشوروب اخلاق توزکلکینه خدمت ایتسون! حیات اجتماعیه‌نڭ صلاحنه سبب اولمق یوزندن اوزلرینه فرض ایتلگان زکات مفروضه‌نی ویرسونلرده عموم ملتکه فائده کیتوره تورغان اورنلره اعانت ایتودن صارانلانماسونلر! «افلا یتدبرون القرآن ام علی قلوب اقفالها...» اوزلرینه کون بکون کیلوب تورغان ضعیفلکنی کورمایورلرمی؟. اسلام مملکتلرینه باشقه ملتلرنڭ استیلاءٔ ایدولرینی، کوندکون هر طرفدن اڭ عزیز واڭ قیمتلی بولغان یر و طوپراقلرینڭ کیموب تور دیقلرینی بیلمایورلرمی؟ — ۷۰ و ۸۰ میلیونلی هندستان مسلمانلرینڭ و ۱۰ میلیونلی مصر مملکتی مسلمانلرینڭ وباشقه حسابسز کوب خلقلرنڭ، ۲۹ ملیونلی انگلیزلرگه اسیر بولوب آنلره اظهار عبودیت ایتوب طوردیقلرندن خبرلری یوقمی؟. ئلله بتون دنیا مسلمانلرینڭ اسیرلك ایله مبتلا اولدیقلرینی انکارمی ایده‌لر؟ بیلسونلرکه اوشبو حاللر، اللهنڭ دیننه اعتبارسزلره ویرمکده اولان عذابیدر. اوشبو عذابلرنڭ بزه اوز گناهلرمز سببلی توشکان ایکانن بیلوب، اولگی سلفلرمز یولینه قایتورغه لازمدر، بوندن صوڭغنه اوشبو عذابلردن نجات ممکن اولسه اولور. بعض بر قصه ووعظ سویلاوچیلرنڭ علم اسمندن مسلمانلره تلقین ایتکان اوهام وخیاللرینی تاشلارغه تیوشلی. زیرا آنلرنڭ یالغان سویلامکده اولدیقلرینی اوز کوزمز ایله کورب بیلدك. اللهنڭ سنتی اوشبو روشچه‌در.

« میان عبدالاول »

روسیه‌ده مسلمان مسئله‌سی .

۳

[غ. آلیسف نك «روسسقایه میصل» ژورنالنده‌غی مقاله‌سی]

۱۹۰٦ نچی یلنك یازنده قرغز صحراسنده برنچی دولت دوماسینه صایلاولر بولدی. صایلانورغه حاضرلنگان کشیلر آچیق هواده آت اوستنه منوب نطقلر سویلیلر و خلقنك درجهٔ فکریه‌سی بیك توبان بولغانلقدن کوبسنچه قونستیتوتسیه‌نی حیوان آصراوغه متعلق مثاللر ایله آڭلاتورغه طوغری کیله ایدی. قرغزلر طرفندن دوماغه اعضا صایلانغان کشیلرنك بریسی جنگیز خان نسلندن کیلگان علی خان بوکه‌ی خانف بولدی. آنك پتربورغه کیلوب یتووی اوچنچی دوما نك تمام طارالغان کوننه طوغری کیلدی. علی خان اوزینك ایبده‌شلرینی أزلاب طابدی ده آنلر ایله برگه «ۋیبورغ»غه کیتدی. گرچه اول دوما اچنده بر دفعه‌ده بولونماسه‌ده ایبدشلری ایله برگه ۋیبورغ خطابنامه‌سینه قول قویدی و شونك ایچون ۱۹۰۸ نچی یلده سیه‌ی پالات حبس خانه‌سنده اوچ آی یاتوب چقدی. شولوق یلده و شولوق عیب سببلی، ۱۸ نچی عصرده غروزین خانلرندن برسی حضورنده طوپچی باشی بولغان آذربایجان فیلد مارشاللری نسلندن، برنچی دوما اعضاسی و مسلمان فراقسیه‌سینك رئیسی علی مردان بك طوپچیباشف پتربورغ تورمه‌سنده اوچ آی یاتوب چقدی.

۲٤ نچی ایبولده، روسیه مسلمانلرینك برنچی دیپوتاتلری حبسخانه‌لرده یاتقان بر زمانده، ترکیه‌ده عثمانلی ملتچیلری قونستیتوتسیه آلورغه موفق بولالر؛ شوندن بر نیچه‌گنه آطنه‌لر الك ایران شاهی اوزینك پارلامینتینی قوغوب مشروطه‌چیلرغه شدتلی معامله ایتارگه باشلی. مصر ملتچیلری اوزلرینك قونستیتو-تسیه آلورغه طریشو حرکتلرنده دوام ایته‌لر. فاس‌ده مولای حفیظ، فرانسز گنیرالی «آماد»نك «قازابلانق»ده عربلرگه قارشو حرکتندن استفاده ایله، وطننی اجنبیلر تسلطندن قوتقارو نامنه اوله‌رق بر طاقم قبیله‌لرنی اوز طرفنه جلب قیلوب آغاسی سلطان عبدالعزیز علیهنه قیام ایته و آنی تختدن توشوروب، اوزی سلطان بولا. شولوق یلده، روسیه‌نك باغچه سرای شهرنك، برنچی مسلمان غزته‌سی اولان «ترجمان»نك ۲۵ یللق یوبیلی بایرامی یاصالا.

ایشته، اوشبو واقعه‌لرنك بارسی برگه جییلوب قارالغانده، اسلام دنیاسنده تورلی شکللرده، غایت مختلف احوال و شرایط تحتنده نیده بولسه یگی بر فعالیت و یگی بر قوت ظاهر بولا باشلاغانلغی و بو فعالیت نك دینی بر حرکتدن، قرآن‌غه یگی بر تفسیر چغارودن، یا که یگی مذهبلر احداث ایتودن عبارت توگل‌لگی کوریله‌در.

عالم اسلام بر توسلی گنه توگل. آنده مذهب نزاعلری گرچه بعضا باصیلوب طورسه‌ده بتونلای بتکانی یوق. بو یگی فعالیتنی مذهب نزاعلرندن عبارت دیب ده بولمی. شونك ایله برابر، عالم اسلامده بلنه باشلاغان یگی افکار دینیه ایله صوڭغی حرکات ملیه آره‌سنده بیك یقین بر مناسبت بارلغنی‌ده انکار ایتار حال یوق. مثلا: اوتکان عصرنك ۳۰ نچی یللرنده ایران‌ده ظاهر بولغان بابی مذهبی نك، ایراننك حرکات سیاسیه باشلانووینه بر درجه یول آچقان بولووی احتمالدر. اما ایرانده‌غی حرکات سیاسیه‌گه طوغریدن طوغری سبب، آنك کورشیسی بولغان روسیه‌ده‌گی حریت حرکتی ایکانلگی معلومدر.

هر نه اولسه اولسون، اسلام عالمنده کوریله باشلاغان بو یگی فعالیت دینی بر حرکت توگل، بلکه ملی بر تجددن و یشارغه کسب استحقاق ایته باشلاودن عبارتدر. ضیالی مسلمانلر بیك یخشی آڭلادیلر، که اشلر بو کوینچه بارغانده مسلمان مملکتلری اوزلرین صاقلارغه، بین الملل رقابت‌گه توزه‌رگه و اوزلرینه بیك قدرلی بولغان مدنیت

و ملیتلرن محافظه ایتارگه مقتدر توگللردر. آنلر بیك یخشی سیزدیلر، که مسلمانلرنڭ شول ایسکیچه طورولری حکومت و استقلالدن تمامیله محروم قالولرینه، یاکه باشـقه مدنی ملتلر طرفندن یوطولوب محو بولولرینه سبب بولاچقدر. مونه، اوشبو حال بعض مسلمان مملکتلرنده، بیك طبیعی اوله‌رق، اوز آلـدینه بر اسلام جمعیتی طوغدردی.

تجدد ملی و استحصال مشروطیتدن عبارت اولان بو یڭی حرکت روسیه مسلمانلری آره‌سـنده برنچی مرتبه اوله‌رق «ترجمان» محرری اسـماعیل بك غصپرینسکی طرفندن میدانغه قویلدی: اول ۱۹۰۸ نچی یلده، عموم مسـلمانلرنڭ مدنیتده بویله آرتده قالولرینڭ سببلرن تیکشرر ایچون مصرده عمومی بر اسلام قونغره‌سی یاصاو فکرینی قوزغاتدی. فی الحقیقه عالم اسلامده یڭی بر فعالیت و یڭی بر حرکت بارلغی آیرم آچیق کورینورگه و اسلامیتنی قاپلاب آلغان ایسکی قابق نڭ آستندن یڭی و تازا بر هوا بەریلورگه باشلادی. مسلمانلر اوزلرینڭ اساس دینیه‌لرندن آیرلمیلر، لـکن نیده بولسـه یڭی بر اصول معیشت ازلیلر. مسلمانلرده کورلـگان بو حرکت آنلرنڭ تجدد و اصلاحاتنه سبب بولورمی، یاکه تمامیله انقراضلرن موجب بولورمی، بونی حاضرگه آچیق أیتوب بولمی. شونڭ ایله برابر، عالم اسلامنی تمام طوگفان، آنده حیات اثری قالمغان، یکیدن تریلو احتمـالی یوق دیب أیتورگه‌ده ممکن توگلدر.

بر ملتده اصلاحات و تجدد حرکتی باشلانغان وقتده، ایسـکیدن کیلـگان عرف عادات‌نی یاکه شریعت‌نڭ حرفیا معناسینی بتونلای صندروب طاشلاو لازم بولمیدر. بالـکه آنلرنڭ یڭی اصول مدنیتگه، تجدد و اصلاحاتغه قابل تطبیق بولمغانلری تأویـل ایتلوب مدنیت ایله برگه یقینلاشدریله بارالر. خرستیان ملتلرده بولغان بو حال، مسلمانلرده‌ده شولای بولسـه کیره‌ك. همده مسلمانلرده کورلـگان بو یڭی فعالیتنی دینی بولغان اتحاد اسلام حرکتنه نسبت بیرو و شول سببلی مسلمانلرنڭ اوشبو یولده بولغـان هر تورلی حرکتلرینه ناچار کوز برلن قاراو بیك زور بر حقسزلق بولسه کیره‌ك.

«اتحاد اسلام» اوز آلدینه آیروم بر نرسه‌در. ترکیه‌ده مشـروطیت اعلان ایتلـگاندن صوڭ آنڭ اهمیتی بتونلای بتدی دیب قارارغه کیره‌ك. اتحـاد اسلام، مشروطیت و حریت مخالفی بولغان سـلطان عبدالحمید طرفندن تربیه ایتله طورغان بر بالا اولوب، اول اوزینڭ شخصی منفعتلرن صاقلار ایچون، آنی قوتله‌رگه طریشه ایدی. لـکن سلطان عبدالحمیدنڭ بو سیاستی عالم اسلام ایچون فائده‌سز بر نرسـه بولدی. حتی اگر یاش ترکلر میـدانغه چغوب سلطان حمیدنڭ اداره‌سنی یمرماسه‌لر ترکیه‌نڭ تمام بتووی مقرر ایدی.

اتحاد اسلام ایله اسلاملرده بولغان ملی حرکت آره‌سنده‌غی فرق سـلطان حمید ایله یاش ترکلر آره‌سنده بولغان فرق قدر زوردر. اتحاد اسـلام فکری اسلاملرنی تعصب اچنده طوتا، بر یرده طوگدروب قالدرا، اوزلرندن باشقه‌لرغه عداوت کوزی برلن قاراتا. اما اسلاملرنڭ اصلاحات و تجددات ملیه فکرلری مسلمانلرنڭ کوز و کوڭللرن اسکی عرب مدنیتنه، اسلامیتنڭ اولـگی ترقی دورلرینه طابا طار-توب آنلردن استفاده‌گه أونده‌سه‌ده عموم بنی بشر آره‌سنده مشترك بولغان علوم وفنونگه، عموم انسا-نلر آره‌سنده مشترك بولغان مدنیتگه خلاف توگلدر.

روسیه مسلمانلرنده بیك نق کوریله باشلاغان یڭی حرکت مونه اوشبو اصـلاحات و تجددات ملیه فکرندن عبارتدر. ۱۹۰۸ نچی یلده تورك عسکرینڭ زاقفقازیاغه تجاوز ایتو احتمالی بارلغنی، زاقفقازیا مسلمانلری آره‌سنده قورقنچلی صورتده اتحاد اسلام حرکتی باشلانوب، اوز دینداشلری اولان تورکلر فائده‌سی ایچون مسلمانلرنڭ روسیه‌گه قارشو عمومی قیام ایتولری احتمال ایدیگنی سویله‌دیلر. بو سوزلر اوللری تورکیه‌ده کورلـگان اتحاد اسلام حرکتنه قاراب سویلنگان سوزلرگنه اولوب، اتحاد اسلام صوڭ وقتلرده تمامیله بتمك و اهمیتدن توشمك اوزره ایدی.

اسلاملرده کوریله باشلاغان بویگی ملی حرکتدن هیچ بر وجه ایله خوف یوقدر. چونکه بو حرکتنك الڭ باش مقصودی عالم اسلامنی عالم مدنیت ایله بر گه قوشارغه طریشودن عبارتدر. بو حرکتنی ملی دیب أیتورگه ده، اسلامی دیب أیتورگه ده یاری. لکن بارسندنده الك مدنی بر حرکتدر. بو حرکت روسیه‌ده، روس غراژدانلری بولغان مسلمانلرنی ترقی و تمدن یولینه کرترگه طریشودن عبارتدر. بیوك روسیه مملکتی غراژدانلرینڭ آرتده قالغان بر قسمینڭ تمدن و ترقی یولینه کرولری هیچ کمگه ضرر توگل، بلکه عموم مملکت ایچون فائده‌غنه‌در. بناءً علیه، بو حرکت کرك روسیه و کرك عموم انسانیت ایچون هیچ شبهه سز مطلوب بر نرسه صانالورغه تیوشدر.

(آخری بار)

ف. ك.

«میشارلر» مقاله‌سی حقنده.

ظریف بشیری قلمیله یازلمقده اولان «میشارلر» مقاله‌سینی «شورا»ده اوقوب کلمکده‌یم. ظریف افندی ۷ نچی عدد «شورا»ده میشارلرنڭ خاتون و قزلرینی بیان ایتدیکی یرده: «قرغیز قزلری ایسه آز اولسه‌ده حقوقلی اولمقلری ایله برابر غایت درجه‌ده اوتکون قیلانشلی و جاذبه‌لی اولالر» دیه‌در. بو سوز درست اولماسه کرك. بن اوزم میشارلر آراسنده یورمادیکمدن آنلرنڭ حاللری ایله آشنالغم یوق، اوشبو سببدن آنلر حقنده ظریف افندی‌گه قارشو سوزم‌ده یوق. لکن اوزاق مدتلر قرغیز صحراسنده یوردیکمدن قرغیزلر احوالی ایله آشنالغم کاملدر. بنم بیلومه کوره قرغیز قزلرنڭ چاپانغه تورلوب قاچوب یورماولرندن باشقه حقوق یوقدر. حره‌لکلری احتمال که میشار قزلرینه نسبت ایله‌ده ضعیف‌در. چونکه میشار قزلری صبی وقتلرنده ایرگه ویرلوب قویلمازلر.

ایسکیدن کلمش عادتلری بوینچه اوزلرینڭ روغلری و یاقین قارنداشلری آراسنده ازدواج عیب صانالدیغندن قرغیزلر چیت روغلردن قز یاراشورگه مجبورلردر. دوستلق مناسبتنده اولان ایکی قرغیز - برینڭ اوغلی و ایکنچیسینڭ قزی دنیاغه کلدیکنده، دوستلقلرینی قان آرالاشدروب نغایتمق قصدی ایله قد ابولشوب قویالر. بالالری ایسه آیاقغه یورر یورماز و یاخود ایمچاکدن آیرلمغان اوله‌در. بالالرنڭ عمرلری اولوب اولماوی، ماتور و یامسزلکلری التفاتغه آلنمیدر.

اوشبو ایکی قدا، بالالری اوسکان‌گه قدر بر برینه قوناقده یورشوب عمر کیچره‌لر قز ایله یکت بالغ اولدقلرنده مال ویرمك و قز ایله یکتنی کورشدرمك حقنده مشاوره باشلانادر. اوز عادتلرنچه بونی «اورن بارو» دیلر. بوندن صوڭ یکت، قز یانینه واروب کیاو اولوب یوریدر. بر ییل قدر وقت اوتدیکندن صوڭ قزنی کیاو یورتنه توشره‌لر.

الڭ ایلك قدا اولشدقلری وقت، یکت ایله قزنڭ صبی چاغلری اولدیغندن بر نرسه‌ده بلمیلر، بالغ اولدقلرنده بیلسه‌لرده بو وقت آنلرنڭ رضالقلرینی صوراوچی اولمیدر. خاتوننڭ رضا اولمغان یکیتلر اگرده بایلقلری اولسه صوڭندن اوزلرینه قرغیز یا که تاتاردن اولسه‌ده بر خاتون صایلاب آلادر. اما ایرندن رضا اولمغان خاتون ایچون هیچ چاره یوق. میشار و تاتار قزلری آیرلا آلدقلری حالده قرغیز قزلری بو حقدن ده محروملردر. کیاونڭ نه حالده اولاچغنی آڭلاغان قزلرده بو طوغروده اوز آتا آنالرینه بر سوز ایتورگه‌ده حقلری یوقدر. کرك کوڭلی ایله رضا اولسون و کرك اولماسون یاش چاغنده یاراشلمش یگیت‌گه وارغه مجبوردر. رضا اولماسه کوب وقت قامچی ایله رضالاندره‌لر.

بالغ اولدقلری وقتده یگیت فقیرلانمش اولسه قز آتاسی: «مال کتورده جیسرگنی (۱) آل، مال کتوره

(۱) بولاچق کیاون.

آلماسەڭ ایلك ویرگان ماللرکنی بندن قایتوب آل ده بن قزنی باشقەغه صاتام » دیب معلوم ایتەدر .

یاش چاقلرنده یاراشـلمش قزلرنی ایکنچی بر کوب مال ویروچی بایغه ایکنچی خاتونلقغـه ویرمك عادتلری ده وار . بو اشلر کوب وقتده قانلی واقعه لرگه سبب اولەدر .

صبی قزلرنی، کوب ویروچی قـارت بایلرغه یاراشمك عادتی اولدیغی کبی قرغیزلرده قارت قزلرنی صبی بالالرغه یاراشمك عادتی ده واردر . زور اوغلی وفات اولدیغنده آنڭ یاراشلمش قزی، نـه قدر یاش اولسـه ده ایکنچی اوغلینه ویرلەدر . بای قرغیز ، خدمت ایدوچی کرك اولدیغنده یاش بالاسینه قارت قز تابوب یاراشادر .

ایری وفات ایتدیکنده خاتونی ، ایرینڭ طوغا- نینه یا که یاقین قارنداشلرینه خاتون اوستنه اولسه ده واررغه مجبوردر . قرغیز خاتونلرینڭ ایرلر اشینه قاتشورغه حقلری اولماز بلـکه آنلر صاتلق قللردن فرقسز حالده عمر کچررلر .

قرغیز قزلری عموما نادان اولـقلرندن اوتکون قیلانشـلی و جاذبەلیلر ، دییورگه ممکن دگل . آراده بعض بر قزلر جاذبەلی اولسه اولور، آنڭ ایله عمومی حکم یاصامق درست اولماز . بر ایکی جاذبـەلی قز احتمال میشارلرده ده واردر .

قرغیزلر آراسنده قزلرنڭ عفتلرینه آرتق اعتبار یوق . « قزغه کیم بارمی ، قەزنی کیم ایچمی ؟ » قر- غیزلرنڭ مقـالرندندر . گرچـه آرالرنده عمومی سفاهت خانەلر بولماسەده بوزوقلق آز دگلدر . اوشبو سببدن سیفیلیس کبی خستەلـکلر قرغیزلر آراسنده شایع اولوب کتمشدر . خلاصه: قرغیز قزلرنڭ حرەلك و حقوق فلان یوقدر .

ف . ش . سورگون .

(ینسی غوبیرناسنده)

تربیه و تعلیم

بالا تربیەسـی حقنده بعض پیداغوغلرنڭ سوزلری .

(ترکچەدن)

تربیەدن مقصود انساننی انسان ایتمك ، یعنی بالاده بولغان عالی انسانیتنڭ جوهرن صافلاب بهالی برحالـگه کیتورمکدر، که اجتماعی مسئلەنڭ ایڭ توب نیگزی و ایڭ مهمیدر .

بالانـڭ کچکنه وقتنده اوقوب یازا بلولرینه «تربیه» اسمی بیرلماز . انساننڭ کورکام تربیەسندن آرتق کسب قیلوب آلغان علمندن فائدەلنوی نظر اعتبارگه آلنورسه بلمك و عالم بولوی ایله برابر بوزوق اخلاق ایەسی و ایکنچی تعبیر برله آیتکانده - کسب قیلوب تابقان معلوماتن تیوشسز نچار اورنغه اسـتعمال ایتمکی ، یاایسه تربیه سـایەسنده شول معلوماتن تیوشلی یخشی اورنغه صرف ایتوگه طرشمق یخشیمی ؟ بو خصوصده فکر یورتماگان بعض کشیلر کورکام تربیه ، فکرنی تربیەنڭ طبیعی نتیجەسی بولوون دعوا ایدەرك ، علم ایەلرینڭ علمنی کسب و مطلق تربیه برله انسـانیتنڭ کمالینه ایرشـولرن بیان ایتمکدەلر . تاریـخ واقعەلرینه اعتبار ایله قارالسه بو دعوانڭ حقیقتکه بیك یراق اولدیغنی یعنی یالغز علمنی کسب ایله انسانیتنڭ کمالینه ایرشمایه- چکلرین کورەمز .

بلا و آغر مشقتلرده بولغان کشیلرگه طوغری کیلانمشدرکه تربیەنڭ یوقلغندن میخانه پوچماقلرنده ، فکر و زیرا کلـکلری برله مناسبتسز نچار اورنلرده اوزلرینڭ حیاتلرن قویمشلردر . بونلر اوزلری

منسوب بولغان ملتگه فائده‌لی بولولری طوروب طورسون، یالعکس ملتکه ضررلی بولمشلردر. واقعده انسان اوز فکرینك استعداد دائره‌سینی نه قدر کیکایتوگه مجبور ایسه‌ده یخشی تربیه کورمگان بر انسان ایچون استعدادن کیکایتو کوبراك وقتده فائده‌دن آرتق ضررغه اونده‌گوچیدر.

«روسسو» تربیه، بالانك طوغان وقتندن اوق باشلادیغنی، «هردهر» دخی تربیه، انساننك حیاتی ایله باشلامق لازم ایدیکنی بیان ایتمکده‌درلر. بونك برله انساننك معلوماتنی کسبندن اول تربیه‌گه محتاج بولندیغنی و حیات، تربیه دیمك اولدیغنی سویله‌رلر.

کورکام خلقنی صاقلاغان ویا خراب ایتکان نرسه تربیه اولووینه بناءً انسانیتنك ایك برنچی مکتبی عائله‌لردر. حقیقتده انسان دنیاغه کیلدیکی زمان متفکر انسان بولودن آرتق بر حیواندر.

بوڭا بناءً ترکلکینك باشلانونك معنوی احتیاجندن ایلك مادی بولغان احتیاجن حاضرله‌وگه محتاجدر. روح ایله جسمنك بو وجهله بر برسینه باغلانووندرکه محرر وحکیم مشهور «فنه‌لون»: «صاولغی یرنده بولمغان بالانك فکریده قوتلی اولماز» دیمشدر.

بالا ابتداءً حیاتنده رؤیا (توشلر) ایچنده بولور، عائله‌سندن گورگان نرسه‌لرینی تقلید ایده‌ر، ایشتدیکنی اوگره‌نور، کوز آلدنده بولغان وکورنگان نرسه‌لرگه اطاعت ایدر.

بر یارم یاش‌که ایرشکان زمانلرندن باشلاب اوتوز آیلق بولغانغه قدر شول وقتده اوگره‌ندیکاری شینی صوك زمانلرنده اوگره‌نه آلماولری بو کون تجربه برله ثابتدر. بوڭا قاراغانده انسان ایچون اوگره‌نوگه آشغو حیاتینك بو دورنده طابلور. شوشی وقتده بالانك کسب قیلغان و اوگره‌نگان نرسه‌لری اوزی ایچون ایکنچی طبیعت بولور. بووقتده بالانك تربیه‌چیسی مرحمتلو آناسیدر. بونك ایچون، آنالرنك یاش بالاغه بولغان تأثیری و نفوذلری بیك زوردر.

آوروپانك یاڭا قانون توزوگان ایمپراطور برنچی ناپالیون «بالانك سعادتی واستقبالی آناسندن کوردیکی کورکام تربیه ایله حاضرله‌نور» دیمش و بیك بیوك حقیقت میدانغه قویمشدر.

بالا، قش کونلرنده اورلقلر برله اوروتلگان بر آغاچقه اوخشارکه: اول اورلقلر کوردیکاری قویاشنك تأثیری ایله چومله‌نور؛ تربیه‌ده آنالق محبتینك نوری ایله اوسار وآرتور.

تربیه علماسی جمله‌سندن «زان-پول» تربیه خصوصنده مطالعه‌سنی بیان ایتدیکی وقت: «انسان یاراتلوده یخشیلقغه میال، انساننك طبیعتنده اصلا بوزوقلق متصور توگلدر. بر انساننی بوزغان نرسه سؤ احوال و انسان ایتکان نرسه‌ده حسن امثالدر» دیگان سوزی برله آتانك، عائله‌نك معیشت واستراحتی برله شغلله‌نه‌چکنی و بو وظیفه‌نك طوغریدن طوغری آناغه عائد بولاچغنی کورستمشدر.

انگلتره‌نك مشهور حکیملرندن موسیو «اسمایس» نك: «بر ملتنك استقبالی آنا قوچاغنده بولور» فکری، کیله‌چکده بولغان سعادتنی بالالر حاضرله‌دیکنی و بر بالانك آلا طورغان تربیه‌سی ایله کیله‌چکده بولغان سعادت تأمین ایدلدیکنی بیان ایتمشدر. واقعا مکتب بر تربیه یورطی ایسه‌ده طبیعی بر تربیه یورطی بولمایه‌چغندن کشینك طبیعی تربیه یورطی اولسه ینه عائله بولمق لازم کلور.

بوڭا قاراغانده بالانك عائله آراسنده کورگان تربیه‌سی مکتبدن آلا طورغان تربیه‌گه اشانچلی نیگز (فوندامینت) بولور. بوڭا کوره مکتبنك انسانلرنی بوزا طورغان اورن بولوون دعوا ایتوچیلرنك سوزلری حقسزدر.

بالا مکتب‌گه کردیکی وقت، مکتبده حالن اصلاح ایتارلك، اوتکان زماننده بر سرمایه حاصل ایتوی تیوشدر. بالا عائله‌سی ایچنده تنفس ایتدیکی هوا ایله مکتبده اوسار. آتا، آنانك بیگراکده آناسینك بالانك قلبینه ساچدیکی تربیه اورلغی مکتب سایه‌سنده کیکایور. فقط، عائله‌سینك تربیه‌سزلگنی وبوزوق اخلاقنی ایچه بوزوق اخلاقغه اوچو-

راغان بالا مکتبده ایبده‌شلریڭ اخلاقنی بوزار. حاصل کلام، بالا مکتبگه کرگان زمانده ایوده آلغان تربیه‌سی شول درجه‌ده بولسونکه تربیه‌سز ایبده‌شلریڭ اخلاقلری ایله اخلاقی بوزلو شویله طورسون بلکه آنلرنڭ یاوز خلقلرندن جیکره‌نه‌چك وصاقلانورلق بر استعدادکه مالك، اوزلرینه کورکام صفت و باشقه‌لرغه اورنه‌ك بولوردای بولمق کیراك.

اسمنی اول ذکر ایتدکمز «زان - پول» بالالر ایچون تربیه آلا طورغان اورن عائله بولدیغنی اویلاغان وقتنده: «بالا، دنیاغه کیلدیکی زمان اوستنده یازو بولمغان بر کاغد کیسه‌گیدر. بو کاغدنی طولدرمق آنانڭ وظیفه‌سیدر. مطلوب بولغان روشچه طولدررغه موفق بولغان آنا، نی قدر بختلیدر!» سوزلری ایله کورکام تربیه‌نڭ یاش وقتده کسب ایدلدیکنی و تربیه‌سز بر انساننڭ مکتبده کسب ایتکان معلوماتی تیوشلی یخشی اورنلرغه استعمال ایتو یرینه تیوشسز نچار اورنلرغه استعمال ایته‌چکنی میدانغه قویمشدر.

بالالر ایچون ایلکی مکتب، عائله‌سی بولدیغن اعتبارگه آلوب بالالرمزنی ممکن قدر بو روشچه تربیه ایتدیکدن صوڭره مکتبگه بیرمکلکمز تیوشلی بولور.

فیض الباری ظریفی.

پیدا غوغیا (*).

تعلیم بالمعاینه نوعلری.

تعلیم بالمعاینة شاگردلرنڭ الوغلق وکچوکلگینه قاراب ایکی تورلی بولادر. الوغلرینه بولغان تعلیم کچوکلرینه وکچوکلرینه بولغانی الوغلرینه یارامیدر. بو مقامنی آڭلاتور ایچون هر ایکی تورلی تعلیمنڭ روشین بیان ایته‌چکمز.

یاش شاگردلر (برنچی جزده بیان اولندقچه) کوروچی کوز وایشتوچی قولاقدن عبارت بولوب حسلرینه تأثیر ایتوچی نرسه‌لرگه گنه رغبت ومحبتلری بولغانغه، عقللرین طورایتو وتللرین توزایتو حقنده ده آنلرنڭ حاسه‌لرین اشلتمکمز مناسب کوره‌در. بو اشله‌تو حاسه‌لرین اویاتوب آنلرغه تأثیر ایتوچی نرسه‌لر طرفینه کوزلرین آچدرو بولادر. مثلا کوره طورغان تورلی نرسه‌لرنڭ زورلق وکچکلگینه ماده وصورتینه ایشتوله طورغان نرسه‌لرنڭ تورلی صفتینه طوتولا طورغان نرسه‌لرنڭ قاطیلق یومشاقلغینه شمالق وقطرشیلغینه ایسنه‌له طورغان نرسه‌لرنڭ خوشلق ومکروهلغینه و هر برم برمی طرفنده‌غی تورلی صفتلرینه طاتیلا طورغان نرسه‌لرنڭ آچیلق توچیلك و ایکشلك کبی تورلی صفتلرینه وآچیلقنڭ تورلی نوعلری طرفینه التفاتلرین یونلدرو برلن بولورغه تیوشلدر.

تعلیم بالمعاینه‌ده حاسه‌لرنی اشلتو بولای بولورغه کیرك. مثلا: «سز درسخانه‌ده نیلر کوره‌سز؟» دیو صورارسز. قایچان درسخانه‌ده طاقتا، صانلق، اوستال، اورندق، کرسی، خریطه، قلم، قارا صاوت، مسطار، دفتر، کتاب، قورشون قلم الخ لری کوره‌مز دیو جواب بیرسه‌لر، بو صاناغان نرسه‌لرنی اول زورلق کچکنه‌لك یوزندن بولدروب، زورلرندن صانی باشلاتورسك ایك کچوکلرندن بتر ترسك. صوڭره ماده‌لری یوزندن بولدروب شولای صاناتورسك.

دخی اویکزده قوناق بولمه‌سنده نیلر کوره‌سز؟ صڭره یقو بولمه‌سنده، صڭره آش بولمه‌سنده نیلر کوره‌سز؟ دیو صوراب جواب آلغاچ بونلرنڭ هم (مثلا) آغاچدن باچقدن تیمردن پیالادن بولغانلرین آیروب آیروب صاناتورسکز.

دخی تیمرچیلر، - بالطه اوستالری، - طاشچیلر تگوچیلر قاتنده نیلر کوره‌سز، آنلر نی اشلیلر؟ دیو برام برام صوراب تیمرچی بالطا یاصی، بالطه اوستاسی بورا بوری، بوره‌نه یونا، طاقتا اشقیلی، تگوچی کیوم تگه کبی جوابلر آلورسك.

دخی سز میڭا آق قارا صاری یاشیل قزل الخ نرسه‌لرنی صانی آلاسزمی؟ کبی سؤاللر یاصاب نرسه‌لرنڭ تورلی توسلری حقنده بعض کاغد آقدر،

(*) ۹ نچی عددن ما بعد.

قار آق‌در، سویاك آق‌در کبی تمام جمله‌لر یاصاتوب جوابلر آلرسك.

دخی مثلا یول‌ده طابلووی ممکن بولغان صفتلرنی سویله‌گز دیو بر نرسه‌ده طابلووی ممکن بولغان تورلی صفتلر حقنده صوراب، یول اوزون‌ده بولا، قسقاده بولا؛ طارده بولا، کیك‌ده بولا. طوری‌ده بولا قڭغرده بولا کبی جوابلر آلرسك.

شولایوق صوده طابولاچق صفتلرنی صاناگز دیگاچ، صو قویی وصییق و آرو وبلغانچق و طاتلی طوزلی، صالقن ویلی، قاطی ویومشاق اولو کبی جوابلر آلنور. باشقه نرسه‌لر حقنده هم شول قیاسچه صورالور.

اورامده نی کوره‌سز دیو صوراغاچ، اورامده بعضسی صدقه ایستاب بعضسی صاتو ایتوب بعضسی اویناب بعضسی بوش اوطوروچیلرنی کوره‌مز، هم بعضسی جیاو بعضسی عربه‌ده بعضسی آت ایله بعضسی طراموایده بعضسی ۋیلوساپیدده بعضسی آفتاموبیل‌ده یوروچیلرنی کوره‌مز دخی اورامده ایکی یاقغه ایکی صف تزلگان تورلی بنالر (یورطلر) کوره‌مز. آنلرنڭ بعضسی بر قاتلی و بعضسی ایکی قاتلی، بعضسی ۳ — ٤ قاطلی، بعضسی طاشدن بعضسی آغاچدن بعضسی ماطور روشده بعضسی کیلشسز، بعضسی ایسکی بعضسی یاڭی. یورتلر بوینده طرطوار کوره‌مز اول‌ده بعض اورنده طاشدن بعض اورنده کیرپچدن بعضسی آسفالطدن (قطراندن) بعضسی آغاچدن، طرطوار بوینده باغانالر کوره‌مز آنلرده بعضسی طاشدن بعضسی آغاچدن، بعضسی تیمردندر، کبی جوابلر آلنور.

دخی اورامده نیندی حیوانلر (جانلقلر) کوره‌سز دیگاچ، اورامده آت، صغر، صارق، کجه، ات، ماچی، قاز، طاوق، اوردك کبی حیوانلر کوره‌مز. آنلرنڭ بعضسی اوزیگنه یوری، بعضسی آتلانلغان، بعضسی جیگل عربه‌لرغه جیگلگان وبعضیسی یوکگه جیگلگان، صغر وصارقلرنیده قایچان برام برام اوزلرینگنه قایچان کتولری برلن آشارغه قووالاب بارغان حالده کوره‌مز، کبی جوابلر آلنور.

مکتب ومدرسه‌ده نیلر ایشوته‌سز دیب صوراغاچ مکتب‌ده ایشوك آچلوب یابلغان طاوشنی، آیاق طاوشین، قومغان طاوشین، چنایاق طاوشین، صاندق آچلوب یابلو طاوشین، کرسیلر شغرداغاننی، قڭغراو چالدراغاننی، معلمنڭ سبق اوگرتکان طاوشین، شاگردلرنڭ جوابلاشقان وسویلاشکان طاوشلرین، قایچاغنده بتون صنف شاگردی برگه اوقوغان طاوشنی ایشته‌مز کبی جوابلر آلنور.

اویده نیلر ایشته‌سز دیب صوراغاچ، اویده مدرسه‌ده ایشتلمی طورغان بعض طاوشلرنی ایشته‌مز. قازان وصاموار قایناغاننی، پسی میاولاغاننی، اتچ قچقرغاننی، طاوق قطاقلاغاننی، اوردك وارقلداغاننی، پالاسلر سلککاننی، ایدن سبرگاننی، قامر باصقاننی کیوملك کیسکاننی ایشوته‌مز کبی جوابلر آلنور.

صوك شکرنڭ طوزنڭ، سرکه‌نڭ آلما وغیر یمشلرنڭ تمی نیندی دیب، صوراغاچ، آروغنه صوده هیچ تم یوق مگر صوصاغاننی‌غنه قاندرا، شیکر توچیدر، طوز آچیدر. سرکه ایگشدر. آلمانڭ بعضسی توچی بعضسی ایگشدر کبی جواب آلنور.

نیندی چچکلرنڭ ایسی خوش بولا دیب صوراغاچ، شمورت، آلما، قرنفل، لاندش، قامرجیلك (آیو-قامر) رزاده کبی اوسمچه‌لرنڭ چچکلری خوش بولادر اما بعض چچکلرنڭ ایسی بولماسه‌ده توسی بیك عجب بیك ماتور بولادر، کبی شولایوق یومشاق و قاطی، شما وقطرشی نرسه‌لرنی صاناگز دیگانده مامق، چچك، یون، اون یومشاق؛ اما تیمر، تاش، آغاچ، باقر، آلتون، کموش قاطی؛ کاغد، قالای، استال، سویاك، پچاق شما؛ تاشنڭ کوبراکی قطرشی. قایرینڭ‌ده کوبراکی قطرشی. کیندر، چولماك قطرشی کبی جوابلر آلنور. (آخری وار).

احمدجان مصطفی.

مراسله ومخابره

یـکاترینبورغ. « روح البیان » تفسـیرنده زمخشری اوزینڭ تفسیر نسخه سینی ویره‌دیکندن امام غزالی بونی جنلر واسطه‌سیله کوچرتوب آلدیغی حکایت ایدلمشدر. زمخشری جنلری انکار ایتدیکندن غزالینڭ بو اشی آنی الزام ایچون اولمش ایمش. بو سوزنڭ اصلی وارمیدر؟

«هادی طاهری»

جواب: فلاسفه‌نڭ بر قسمی جن وارلغن انکار ایتمش ایسه‌لرده ایکنچی بر قسمی بوڭا مخالفت ایتمشلردر. اسلام حکماسندن ابن سینا جن‌نی تعریف ایتدیکندن صوڭ: «اوشبو تعریف صادق اولان موضوعنڭ موجود اولوب اولمادیغی هنوز بیلنمادی» دیمش سوزندن مقصودی، دلیل عقلی ایله بیلنمادی، دیمك اولسه کرك. اما دین اهللری کتب مقدسه‌لر خبرینه اعتماد ایدوب بالاتفاق بویله مخلوقاتنی اثبات ایتمشلردر. منکرلر آراسنده زمخشری اسمینی کورمادك. قولمزده اولان اثرلرنده بونی اشعار ایله‌چك بر شی‌گه مطلع اولمادق. جن طوغروسنده کشافده سویلامش سوزلری غزالی سوزلرندن فرقسز روشده در. قوللرنده تفسیر کشاف اولان کیمسه‌لر زمخشری گه بویله اسناددن تعجب ایده‌چکلری معلوم. اگرده: «غزالی بو اشی ایله کرامات وارلغنی اثبات ایتمش» دیولسه بر قدر وجه اولور. زیرا زمخشری، استاذ ابو اسحاق الاسفرأینی قبیلندن کراماتنی منکردر. بزه کوره نیچوك اولسه‌ده اولسون اوشبو قصه مصنوعدر، تکیه‌لردن تارالدیغنی اثبات ایدرگه حاجت یوق. اوز اوزندن معلوم. کشاف تفسیری غزالی وفاتندن یکرمی بیل صوڭ ابتداء قیلنمشدر.

آلماتا. غرامافون ایله قرآن شریف اوقوتمق اوشنداق تشلرنی یاماتمق ومعدن تشلر قویدرمق شریعت قاشنده درستمیدر؟ بو طوغروده پك کوب سویلاندی وپك کوب یازلدی ایسه‌ده بز «شورا»ده ده برر جمله یازلمقنی آرزو ایتمکده‌مز. کلیم‌الله.

جواب: ـ حرمتکه منافی اورنلر وحرمتکه منافی روشلردن باشقه صورتده قرآن شریف اوقومقدن منع ایدرگه وجه یوق. عبادت و اعتبار آلمق قصدی ایله قرآن شریف اوقومق ودڭلامق فضیلتلی براشدر. فقط ظنمزه کوره غرامافونلر عبادت قیلور ایچون یاصالمش شیلر دگلدر، عادتده‌ده آنڭ اطرافینه وعظ آلور والله حضرتینه عبودیت اظهار ایلر ایچون دگل بلکه باشقه نیتلر ایچون جیولمقده‌لردر. خلاصه: قرآن شریف وعبادتدن جز شیلرنی غرامافونلرده استعمال ایتمکنی درست کوروچیلر جمله‌سندن دگلمز. «شورا» طرفندن یازلنه‌چق سوز اوشبودر. اگرده مسئله‌نڭ الله تعالی ورسول الله قاشنده اولان حکمنی بیلمك قصدنده اولسه‌گز بونی ایسه اربابنه عرض قیلورسز. تش یاماتمق ومعدن تشلر قویدرمق حفظ صحت و طب قاعده‌لرینه تابع اولدیغندن شریعت ایله مناسبتی یوقدر. تش یاماتمق و تش قویدرمق حقنده نزاع ایتمك، مسلمانلر ایچون حفظ صحت قاعده سینه رعایت ایتمك درست دگل وخسته اولدقلرنده دوالانمق ممنوع، دیمك اولدیغندن بو طوغروده عالم نمالر طرفندن سوز اولماسه باشقه‌لر طرفندن اولماز.

پیتر پاول. احمد افندی الاسحاقی طرفندن ترتیب ایدلمش اسامی کتبده سزنڭ امضاگز ایله «معجم البلدان» حقنده یازلمش تقریضده: «خلقمز آراسنده ابن فضلان سـیاحت نامه‌سی اولمق اوزره شهرت تابمش اثرنڭ معجم البلدانده اولان بلغار ماده‌سندن آلنمش» دیه بیان ایدلمشدر. حالبوکه «معجم البلدان» صاحبی «بلغار» ماده‌سنده: «وقرأت رسـالة عملها احمد بن فضلان» وکذلك «خوارزم» ماده‌سنده: «وقرأت فی الرسالة التی کتبها احمد بن فضلان» همده «خزر» ماده‌سنده: «وقال احمد بن فضلان رسول

المقتدر الی الصقالبة فی رسالة له» دیمشدر. معجم البلدانده اوشبو سوزلر اولدیغی حالده پیتربورغ شهرنك باصلمش عربی ولاطینی اثرنك معجم البلدانده اولان «بلغار» ماده‌سندن آلنمقی نیچوك صورت طوتادز؟

حسن ابن ملا احمد پوناماروف.

جواب: — احمد بن فضلان طرفندن «بلغار» سفری حقنده بر رساله ترتیب ایدلدیکی معلوم. حتی حموی اوز عصرنده بو رساله نك نسخه سی کوب اولدیغنی ده بیان ایتمش وهر مناسبت کلدیکنده اوشبو رساله نی «معجم البلدان» ده نقل ایلامشدر. فقط صوك مستشرقلر ومؤرخلر نه قدر تفتیش ایتسه لرده رساله نك اصل نسخه سینی تابا آلمامشلر. گرچه ۱۸۳۲ نچی ییلده فراین نام مستشرق پیتربورغ شهرنده احمد بن فضلان اسمینه بر رساله باصدرمش ایسه ده بو رساله اصل رساله دگل بلکه حموی طرفندن «بلغار» ماده سنده نقل ایدلمش بر جمله گنه در. خلاصه: فراین، ابن فضلان طرفندن ترتیب ایدلمش اصل رساله نی دگل بلکه اصل رساله دن حموی طرفندن «بلغار» ماده‌سندن نقل ایدلمش بر کیساگنی آلوب باصدرمشدر. اصل ابن فضلان رساله‌سینك بوندن اوزون اوله چغنده شبهه یوق.

زلاتاوست. بزم عالملرمز هیشه کیوم، صقال ومیوق بحثلری ایله شغللندیکلرینی کوروب بن ده بو طوغروده آزراق سویلاب قالورغه نیت ایتدم. «من تشبه بقوم فهو منهم» مضموننده اولان حدیثنك سندینی ضعیف دیمشلر (جامع الصغیر وتمییز الطیب). ایکنچی، بونده‌غی تشبه تفعل بابندن اولدیغندن مراد ایسه کوچلانوب اوخشامق اولسه کرك. اتفاقی واختیاری اوخشاولر بوکا داخل اولماز. ایسرتکچ گه اوخشاتوب کوچلانوب ایچمك ایله حلال اولان صونی ده ایچمك حرام اولور. اوچونچی، بو تشبه گه هر بر اوخشاو داخل اولسه بوندن خلاص اولمق ممکن دگل بلکه طاقت بشریه دن خارج بر اشدر. دورتنچی، اگر ده بو تشبهدن مقصود یالکز کیوم طوغروسنده غنه اوخشامق اولسه، طشلی وطشسز طون هم ده قامالی بورکلرنی هنوز کیوب یورمکده مز، بونلردن صاقلانورغه تیوشلی ایدی. رسول الله زماننده غی کیوملرگه اوخشاتوب کیوم کیمك اعتقادنده اولانلرنك جبه، صارافان، پویس باغلاب یوردیکلرینی کوردیکمز یوق. حالبوکه بونداى کیوملرنك وارلغی تاریخلرده، تفسیر کشاف وخازنده مذکوردر. اوشبو نك ایچون بنم فکر قاصرمه کوره حدیثده اولان تشبهدن مقصود دین گه عائد اشلرده گی اوخشامق اولسه کرك. کیوم ایسه، عورت اورتورلك، قزو وصووقلقدن صاقلارلق بولسه تلاسه نیندای فورمه ده بولسون درستدر. کفایه قدرندن آرتغی البته اسراف اولور.

نعمت الله حکیموف.

تقریض

الموطأ. حدیث علمنده معتبر اولان کتابلرنك بری، امام مالك حضرتلری طرفندن تألیف ایدلمش «الموطأ» ایدیکی معلومدر. روایت قیلوچیلرنك باشقه‌لقلری سببندن بو اثرنك تورلی نسخه لری وار. امام محمد حضرتلری طرفندن روایت ایدلگان نسخه‌سی اوشبو کونلرده قزان شهرنده «معارف» مصرفی ایله طبع ایدلنوب نشر اولندیغی اسمزگه هدیه اولنمش بر نسخه‌سندن معلوم اولدی. بیوك بر مجتهد طرفندن تألیف ایدلوب و بیوك بر مجتهد طرفندن روایت ایدلدیکی ایچون کتاب، اهمیتلی اثرلردن صانالورغه لایقدر. خصوصا امام محمد، هر مناسبت کلدیکی ایله حدیثلرنی حنفیه مذهبنه تطبیق قیلور وشول مسئله حقنده ابو حنیفه سوزی نیچوك اولوب، اوز سوزی نه روشلی اولدیغنی بیان أیلار. گوزل ونفیس اولوب حدیث کتابنه مناسب روشده طبع ایدلمشدر. حقی ایکی صوم.

دیوان حافظ ترجمه‌سی. بیوك شاعرلردن وحکمتلی سوز سویلامك ایله آیروم امتیازی اولان

ادیب ودرویشلردن خواجه حافظ (شمس الدین محمد شیرازی حضرتلرینڭ دیوانی آوروپانڭ معتبر لغتلرینه تکرار مرتبه ترجمه ایدلدیکی حالده ترجمه دگل، حتی اصل نسخه‌سی ده بزم آرامزده نادر کورلور ایدی. بو ذاتنڭ بیتلری حسرتلی آدملرنڭ کوڭللرینه تسلیه ویرر، مغرور آدملرنی انصافغه اوندار، یوق وتوشکون کیمسه‌لرگه غیرت وحیات ویرر، مدعی وخودبینلردن‌ده قورقماز بونلرنڭ جان یرلرینه تیه‌چك صورتده تعریض قیلور. بویله شعرلرنڭ ترجمه‌سندن محروم اولمق تیلمز ایچون الوغ بر کمچیلك صانالور ایدی. شمدی اوشبو کمچیلکدن قورتولدق، فاضل محترم موسی افندی طرفندن مذکور دیواننڭ گزیده بیتلری انتخاب ایدلنوب لسانمزغه ترجمه قیلندی وبعض بر مناسب یرلرده اوزون شرحلر یازلنوب یوقاریداغی اسم ایله «شرق» کتابخانه‌سی صاحبی احمد الاسحاقی افندی طرفندن قزانده طبع ایدلنورگه باشلاندیغی اسمزگه کلمش اولان فورمه‌لردن معلوم اولدی. ترجمه‌نڭ، غایت آچیق وچغشلی، افاده‌لی وتأثیرلی ایدیکنی سویلارگه حاجت یوق. فرنکلرنڭ یاروم عصر بلکه برعصردن بیرلی استفاده ایدوب کلمکده اولدقلری حکمتلردن فائده آلاچق وقت بزگه آنچق بوکون یتدی. صوڭ اولسه‌ده اولسون حافظ شیرازی حکمتلری ده آرامزده تارالسون!

قرائت کتابی برنچی قسم. قزلر مکتبلرنده درس ایدوب اوقوتور ایچون ح. زبیری ایله ش. احمر طرفندن ترتیب ایدلگان بو اثر ایری حرف ایله گوزل کاغدده «صباح» طرفندن نشر اولنمشدر. حقی ۱۵ تین.

قرائت ابتدائیه. اوشبو اثردن ایکنچی کتاب، اوچونچی کتاب اسمنده اولان ایکی قسم آیروم آیروم روشده «معارف» طرفندن نشر اولندی. هر ایکیسی رسملی اولوب بالالر طرفندن لذت ایله اوقولاچق روشده ترتیب ایدلمشلردر. مرتبلری: فخرالاسلام آغییف. حقلری اولگیسی ۱۲ وصوڭغیسی ۱۵ تین.

روسچه درست یازو قاعده‌لری. س. رحمانقولف اثری اولان بو رساله قزان شهرنده «معارف» طرفندن نشر اولندی. نه نرسه‌دن بحث ایتدیکی اسمندن معلومدر. روسچه اوقورغه کرشکان زور شاگردلر ایچون بو اثرنڭ یاردمی کوب اولسه کرك. حقی اوستنه قویلمغان.

زایا تولەك برله صوصلو. باشقردلر آراسنده مشهور بر حکایت اولوب عبد المجید افندی غفوری طرفندن ترتیب ایدلمش. ناشری کریموف، حسینوف شرکتی اولوب حقی ۸ تیندر.

خولیرا - وبا. دوقتور نریمان بك نریمانف طرفندن یازلمش بو اثر استرخان شهرنده «میزان» مطبعه‌سنده باصلمش. مندرجه‌سی‌ده «خولیرا» خسته‌لگی حقنده معلومات ویرمکدن عبارتدر. حقی ۷ تین.

باصلماغان شعرلر- «شورا» مجموعه‌سی آسمینه کوندرلوب‌ده بعض سببلردن درج ایدلمگان شعرلر و منظومه‌لردن عبارت ۷۲ بیتده بر مجموعه‌در. گوزل کاغدده، مرغوب روشده باصلمش بو اثرده اوتوز قدر شاعرلرمز شعرلرندن نمونه‌لر وار. حقی ۲۰ تین اولوب «وقت» اداره‌سنده صاتلنور.

تل یاریشی- «شورا» مجموعه‌سینڭ تکلیفینه کوره یتمش مقدارنده قلم صاحبلری طرفندن یازلمش مختلف مقاله‌لر باصلمش مجموعه‌در. هر صنف خلقمزنڭ کتبخانه‌لرنده واوستال اوستلرنده بو اثردن برر نسخه اولندرغه تیوشلی. گوزل کاغدده و مرغوب روشده «وقت» مطبعه‌سنده باصلوب چیقدی. حقی ۷۵ تین.

اشعار

یاڭی یلغه خطاب .

سنڭ آلدڭده‌غی یلنڭ بیروب جان، بتکانن کورگاچ
آخرگی کوللرن جیردن کیلوب جیل تتکانن کورگاچ
سنی کوتکانده شادلقلر کوڭلده قایناغاچ تاشدی
امید یالقنلری اچدن جیدی قات کوکلره آشدی .
صبرسز شادلانوب کوتدك، بو یلدن بز اوڭارمز، دیب
یوطوب صاف، صاف هوالردن سعادتکه چومارمز، دیب .
لکن کیلگاچده قورقندڭ صتلغان یوزلرڭ برلن
یوره‌کلرنی دریلده‌تکان زهرلی کوزلرڭ برلن .
شولای دنیاغه چیقدڭده امیدلرنی به‌روب جقدڭ
هوا کرگان تیشکلرنی چوبك برلن تویوب طقدڭ .
یاڭی صالغان بنالرنڭ قلچ برلن توبن چابدڭ
آچیاغان کوب ایشکلرنی جیلڭ برلن به‌روب یابدڭ .
اویالمی آلدمزدن بار صنقلرنی قابوب یوطدڭ
بووارغه بز عاجزلرنی تامرلردن قصوب توتدڭ .
امیدلرنڭ بارن باغلاب قارا کُغی بازلره صالدڭ
آچی یاشلرنی توکدردڭ قاراب آرتدن کولوب قالدڭ .
کره‌زلی تملی بال کوتدك، بزه سن کوب زهر صاچدڭ
وجنتدن ایشك کوتدك جهنم قاپقاسن آچدڭ .

*

نی کوتسه‌کده، نی صورسه‌قده توتوب ضدن بزه بیردڭ
بزم مقصودلره قارشی قاتی کوکره‌کنی تیك کیردڭ .
امید برله‌ن، تله‌ب یاردم سڭا بز بارمیمز ایندی
سنڭ کیفڭ ایچون قلنی اوتوزغه یارمیمز ایندی .

عبدالله بیگی، مصطافایف .

تاتار خاتونی .

« لا تضربوا اماء الله . ان الله یوصیکم بالنسا خیرا .
خیرکم – خیرکم لاهله » (حدیث شریفلر) .

« . . . خاتون کشی‌نك اولوشی آور صوك ،
حالن آڭلاساك آنی قزغانورسك . . . »
(نیکراسف)

I

اون آلتی یاشده خاتون هم یگرمی بیشده قارچق اول .
خاتون بولدیمی – یوق راحت ، طولو محنت ، یوق آچق یول .
یابونا کیك ، اوزون چاپان ، اوزن دنیاغه کورسه‌تمی .
بو دنیانك تەمن ، بختن ایشتمه‌سه‌ده سوز ئه‌یتمی .

II

بوتون عمری قاراڭغی بولمه‌لرنك اوته ایچنده .
اوین ، کولکی ، مزاح کورمی ، سیونك بلمی اسمنده .
نی ایرکنلك ، نی شادلق یوق ؛ آچق یوزلی بولالمی هیچ .
آڭا جه‌ی ، قش باری بر هم کورینه یاقتی کوندز کیچ .

III

نیگه اول طووا آنادن ؟ جفا ، محنت کوررگه‌می ؟
تاتارده بارمی خاتون‌نك راحت عمرنی سورگانی ؟
« خاتون » اسمن کوته‌رەلمی ، « آنا » بولا بوتون عمری .
یوزی چتق آنك همان ، کوزی باتقان ، صنق کوڭلی .

IV

بختسز طووا آنادن ، لحدکه‌چه یاشن توگه .
سوگو ، قیناو ، ایزو ، بهتان گه‌ده چداب باشن بوگه .
طووا اویده ، یاشی اویده ، ئولبده کیته شول اویده .
تری چاقده چغالمی هیچ قایاده ، ئوله شول کویگه .

V

عمر سورگانده مسکینه ایرینه قول بولوب طورا ؛
ایرینك کوڭلینی تابار اوچون اول مه‌ڭگو آه اورا .
بر اشده‌ده تله‌گانی بولالمی ، اختیاری یوق .
آور « قسمت » بیك ایزگانگه سلامتلکه بولمی طوق .

VI

آور طورمش ، خاتون کشی اوچون ، کونده‌ش بله‌ن برگه
عدللك بولماغاچ ایرده ، طاتولق بولمی عمرگه .
نادانلغینك اوستینه ایچه طورغان‌ده ایر بولسه
ئه‌ره‌م بولا خاتون مسکین جناب حق آبورماسه .

اوچیتل سعید سونچه‌له‌ی .

اجمال سیاسی

یخشوق زوراَیوب کیتکان « آرناود » اختلالی باصیلوب کیله . ترکیه‌نك حربیه ناظری محمود شوکت پاشا اوزی صوغش میداننه بارغاچ اشلر خیلی اوز-گاردی . آرناودلرنك بر قسمی قوراللرن طاشلاب حکومت‌گه تسلیم ایتلدیلر . بر قسمی قاچدی . آز بر قسمی اختلالده دوام ایتمکده ایسه‌ده ، ایندی حاضر بونلرنك‌ده باصدریلچغی شبهه‌سز کورلمکده‌در . لکن آرناود اختلالی باصیلوغه ، طاغنوق شول یقین شرقده ، طاغنوق شول ترکیه‌گه متعلق یکی بر اوکفا-یسزلق چغوب طورا : گرید خرستیانلری اوزلرینك ملت مجلسلرن آچقان وقتده گرید آطه‌سنی یونان‌غه قوشلغان صاناب ، یونان قرالینه صداقت ایله یمین ایتدیلر . یوزلب خرستیان دیپوتاتلر آره‌سنده بارلغی ۱۶ قدر مسلمان دیپوتاتلری بوکا قارشو شدتلی صورتده پروتیست ایتو سببلی مجلسده طاوش کوتارلدی . صوغشا یازدیلر .

هر نه قدر ، گریدنی حمایه ایتوچی دورت دولت ترکیه‌نك گرید اوزرنده گی حقوقینی صاقلارغه قات قات وعده بیرمش ایسه‌لرده ، گرید خرستیانلرینك چیت بر مملکت حکمدارینه (یونان قرالینه) یمین ایتووینه مانع بولمادیلر . شول قدر وارکه ، ترکیه‌نك پروتیستنه قارشو بو دورت حکومت گریدلیلرنك یونان قرالینه بولغان یمینلرن حکمسز صانایه‌چقلرن اعلان ایتدیلر .

ترکیه‌نك لوندون‌غه کیتکان خارجیه ناظری رفعت پاشانك گرید مسئله‌سی حقنده یاوروپا قابینت‌لری ایله سویلشوب بر قرارغه کیلولری کوتلمکده‌در .

ترکیه گریدنی اوز حمایه‌سنه قالدروب ، داخلی اداره‌سینه کیك بر امتیاز (آفطونومیا) بیرماکچی بولا . حاضرگی کونده انگلتره ، فرانسیه و روسیه‌نك شوکا کونو احتماللری بارلغی بلنه . ایتالیا یاننه گیرمانیا وآوستریاده قوشیلوب ، بونلرنك گریدنی بتونلای یونانستان‌غه قوشو طرفینه فکر یوروته‌چکلری ظن ایتله وشول سببلی گرید مسئله‌سنده یاوروپا دولتلرینك ایکی‌گه آیریلولری احتمالدر . بهمه حال ترکلر گرید آطه‌سنی بوشلای‌غنه بیررگه اوخشامیلر . استانبولده وسائر زور شهرلرده تورلی خلقلردن مرکب میتینغ‌لر حکومتنی قاطی طوررغه اوندیلر .

اگر انگلتره قرالی یدنچی «ایدوارد»نك وفاتی اتفاقی اوله‌رق شول کونلرگه طوغری کیلمه‌گان بولسه یاوروپا افکار عمومیه‌سینك گرید مسئله‌سی ایله دخی کوبره‌ك مشغول بولاچاغی شبهه‌سز ایدی . دنیانك الك

قوتلی ، الڭ بای ، الڭ معمور مملکتلرندن اولان انگلتره نڭ ماتمنه عادتا بتون دنیا اشتراك ایتدی . متوفی قرالنڭ جنازه‌سینه یاوروپانڭ تورلی طرفندن حکمدارلر ، قراللر ، شاهزاده‌لر ، الوغ هیئتلر کیلوب متوفیغه وانگلیز ملتنه حرمت کورسه‌تدیلر . اولگان قرال یدنچی «ایدوارد» یاوروپانڭ الڭ محترم ، الڭ نفوذلی حکمدارلرندن ایدی . آنڭ اورننه کیچکان ولی عهدی بشنچی «گیورغ» نڭ ده آتاسی اورنن طوتاچغی ظن ایتلمکده‌در . ذاتا محترم ونفوذلی بولمق ایچون ، انگلیز ملتی کبی عالیجناب ومدنیتده الڭ یوغاری بر قومنڭ حکمداری بولمقدن آرتق نی بولورغه ممکن !

انگلتره ایله روسیه آره‌سنده ایران مسئله‌سنده بولغان اتفاق و حرکت اولگیچه دوام ایتمکده ایسه ده گیرمانیانڭ ایران اشلرینه قصلورغه تلاوی مسئله نڭ اهمیتنی یخشوق آرتدرمقده‌در . شونڭ ایچونده کیله‌چکده ایران اشلرینڭ دخیده آرتوغراق چوالوب کیتوب ، فاس مسئله‌سی حالنه توشو احتمالی یوق توگلدر .

بر ملت اوز اوزن قاری آلماسه آنی باشقه‌لر قاریدر . وقتیله ایمپراطورلق بولغان قوره‌یانڭ یاپونیاغه قوشیلوب ، آنڭ بر گوبیرناسی بولورغه طوروی بوڭا آچق دلیلدر .

داخلی حاللرمزگه کیلگانده : سودا خدمتکارلرینه یال ایتو کونلرینڭ هر کم وهر ملت ایچون عمومی اوله‌رق خرستیان بایراملرنه تعیین ایتلووی مسلمانلرغه بیك نچار تأثیر ایتدی .

ادارۀ مشروطه وحریتلردن صوڭ دینده ایرکنچیلکنی اولگیدن کوبره‌ك کوته طورغان مسلمانلر اوز جمعه‌لرن ، اوز بایراملرن اجرا ایته آلماسقه ، یاکه اقتصادی جهتدن زور بولگونلکگه‌ده دوچار بولورغه مجبوریتلری سببلی زور قایغوغه قالدیلر . دوما اکثریتی مسلمانلرنڭ حسیات دینیه‌لرینی اعتبارغه آلوب ، آنلرنڭ وطنغه وروسلرغه اولدن بولغان محبت وحرمتلرینی دخیده آرتدررغه سبب بولغان بولسه البته فائده‌لیراق بولاچق ایدی . ظن ایته مز ، که روس افکار عمومیه‌سی مسلمانلرنی بولای مکدر ایتوب قالدررغه راضی بولماز ، صوڭراق بولسه‌ده آنلرنڭ بیك صمیمی ، بیك مشروع طلبلرینی ایشتورگه لزوم کورر .

متنوعه

بو کونگه قدر دنیاده کورلمگان بر وصیت . — آمریقاده «نیورق» شهرنده ٧١ یاشنده د . روکفیلر دیه مشهور بر بای وار . بو کیمسه بو کوننڭ قارونی و ایسکی وقتنڭ حاتمی (بای هم جومرد) در . اوشبو کونگه قدر علم و دین یولینه ایتدش اعانتی ایکیوز میلیون صوملرغه یته‌در . شمدی اوزینه و عائله‌سینه یته‌چك قدر صوماسینی آیروب تمامنی وصیت ایتمشدر . اوشبو مالی بر میلیارد مقدارنده اوله‌چقدر . اوشبو مالنڭ فائده‌سی هر ییل اوچ حصه‌غه آیرلوب برنچی حصه‌سی اوزینڭ عائله‌سینه و ایکنچی حصه‌سی خیرات یولینه ، اوچنچی حصه‌سی‌ده مکتب و علم یولینه ویرلوب طورلاچقدر . خیرات یولینه ویرله‌چك حصه‌سی بر مملکت و مذهبگه مخصوص دگل بلکه بتون آدم بالاسی (اهل اولمق شرطی ایله) مستحق اولاچقدر . شمدی اوشبو وصیت نامه‌نی اداره قیلوب طورر ایچون بر دیوان ترتیب ایدلمکده و نظام نامه‌سی توزولمکده‌در .

مهر مقدارنی تعیین ایتو . — طویلرده اولان اسرافلر و مهرلرده‌گی افراطلر سببندن مملکتنڭ اقتصادی حالی توبان کتدیکینه چاره اولسون ایچون سودان حکومتی قزلر ایچون اون و طوللر ایچون بیش صوم مهر تعیین ایدوب نظام چیقارمقده‌در .

قویاشنڭ زورلغی و اسسیلگی . — قویاش جرمی یرگه نسبت ایله میلیون مرتبه زوردر . اگرده تیمر یول آرباسی بر ساعتده یوز چاقرم مقداری یورمك اوزرنده قویاش تیره‌سندن یوروب کیتسه ،

قوزغالغان یرینه بیش ییلسز باروب چیقماز ایدی. شویله ایسه‌ده قویاش الوغ بولدزلردن دگل، آندن الوغ یولدزلر پك كوب. قویاش ایله بر آراسی یوز قرق میلیون چاقروم مقدارنده‌در. قویاش اسسیلگی ایکی میلیاردن آرتق‌غه تقسیم ایدلسه شونك برگنه الوشی یرگه کیلوب یته‌در، قویاشده طوروچی حیوانلر کوب اوله‌چغنی‌ده ظن قیله‌لر.

ایزگی زمانده بر حادثه - بو کوندن ۱۲۲۱ ییل ایلك «مدینه» شهرنده عکرمه اسملی کیمسه ایله کثیر اسمنده آدم بر کونده وفات ایتدی. اولگسی نك جنازه‌سینه بتون مدینه خلقی حاضر اولدیغی حالده صوڭغیسینه کوچ ایله اوچ بیش آدم کلدی. بونلرنك اولگیسی برعرب جروچیسی ایدی، بتون عمرینی «عزه» اسمنده بر خاتون حقنده شعر سویلاب اونکاردی. صوڭغیسی ایسه ابن عباس حضرتلرینك علمینه وارث اولان الك عالم شاگردلرندن محدث وفقیه بر ذات ایدی.

آدم عمری - یتمش یاشینه یتمش کیمسه‌نك جدی صورتده کچرمش وقتی آنچق اونبر سنه‌در. آندن قالانی اویقوده، آشامق و ایچمکده، یوونمق، کیونمك وچیشنمك، یورمك و تیك طورمق ایله اوتار. اونبر ییل ایچون دنیاغه کیلوگه شادلانورغه‌می، قایغورغه‌می؟

دار العلم و الارشاد - دینی مجله «المنار» صاحبی مصردن استانبول شهرینه کلوب «دار العلم والارشاد» اسمنده اسلامی عالی بر مدرسه تأسیس ایتمك اجتهادنده یورمکده‌در. بونی تأسیس ایتمکدن مقصد، حقیقی اسلام دینی ایله بو کونگی مدنیتنی جمع ایدوچی آدملر یتشدرمك، دینی اخوت پیدا ایده‌چك و دینی شبهه‌لردن خلاص اوله‌چق طرزده تربیه ایتمکدر.

لطائف

۸۵

اوزلرندن براق یرده اولان بر قبیله‌دن قز صوراوچی عرب گه قزنك یاقینلری: «سزنك خلق و فعلڭز طوغروسنده معلوماتمز یوق، شونك ایچون مقصودڭزنی یرینه کتوره آلمیمز» دیه جواب ویرمشلر. عرب ده بونلرغه: «اویله ایسه بنی فلان و فلان قبیله‌لردن صوراشڭز، آنلر بنی پك یخشی بیله‌لر» دیمش. اوته‌گیلر: «اول قبیله‌لر صوڭ سنی نیچوك بیله‌لر» دیدیکنده عرب ده برآز آق‌مق ایتوب: «بن آنلرنك هر برندن قز آلوب آیرغان ایدم» دیمشدر.

۸۶

«رحمت الهیه طوغروسنده نیچون موسی بیگییف گه ردیه یازمیسز و نیچون تلسز شیطان اولوب طوراسز؟» دیوچی گه قارشو معروف مدرسلردن بری: «تللی شیطانلرنك هنرلرینی کوردم‌ده بونلرنك بری اولمقغه کوره تلسز شیطان اولوب طورمقنی یخشیراق تابدم» دیه‌مشدر.

۸۷

حاضرگی مفتی حضرتلری اوز محله‌سینك مؤذنندن: «مؤذن! نچه مفتی کومدك ایندی؟» دیه صوردیغنده مؤذن‌ده: „سینك ایله دورت مفتی اوله در، تقصیر!" دیه جواب ویرمش.

۸۸

قاضیلرنك برینه اون آلتون قدر رشوت تکلیف ایتدیکلرنده قاضی بونی قبول ایتمامش. بو حالنی ایشتدیکنده عبدالله اسمنده بر آدم: «فلان قاضی برنده اولسه‌م ایدی البته قبول ایدر ایدم» دیمش. بو خبرنی قاضی‌غه ایرشدردیکلرنده قاضی ده: «عبدالله اولسه‌م ایدی بن ده قبول ایتمش اولور ایدم» دیه اوزینك ناکس دگللگنی سویلامشدر.

شهرت.

تیمر یولده برنچی کلاصنك بر مسافری استانسه‌ده آشاب چقغاچ بارخت ایله اورتولگان دیوانغه یاتوب یوقلارغه اویلی باشلی. بر بیش مینوتدن صوڭ مایلی کوزلری ایله یانندەغی یولداشینه قاراب کولدیده ایتدی:

— بیك یخشی ایسمده که، مینم آتام آش آشاغاندن صوڭ اوکچەسن قاشونی سویه تورغان ایدی، مینده شولای. فقط مین اوکچه نی قاشمیم بلکه تلمنی؛ میمنی قاشیم. مین گناهکار کشی، طاماق طوق وقتده یوق سوزلرنی سویلاونی یاراتام. سزنك ایله سویلاشرگه ممکنمی؟.

— رحیم ایتکز!...

— منه مین بر یخشیغنه آش آشادیسەم باشیمه شیطان ئلله نیندی اویلر صالا. مثلا: بز بیت حاضر گنه بوفیت یانندە اوتورغان ایکی یکتنی کوردك. سزده ایشتکانسزدر، آلارنك برسی ایکنچیسن شهرتی ایله تبریك قیلغانن. ایته «سزنی شهرت قازانووگز ایله تبریك ایتام»دی. بیلگلی آلار آکتیور یایسه محررلردر. لکن اش آنده توگل. مینی حاضر «بو شهرت دیگان سوزدن نی نرسه نی آڭلارغه کیرەك؟» دیگان فکر شغلله‌دی. سزنڭچه نیچك؟ پوشکین، شهرتنی «کیمدەگی یالتراب تورغان بر یاماو» دیب تصویر قیله. بز بارمزده شهرتنی پوشکین آیتکانچه آڭلیمز. اما بر کشیده نیندی نرسه شهرت بوله ایکانن منطقی ایتوب تعیین قیله آلغانی یوق. اگر تعیین قیلسەلر مین آنی بیك قیمتکه صانار ایدم.

— سز آنی نیگه اول قدر کیره‌کسنه سز؟

— چونکه اگر شهرت دیگان نرسه‌نی بلسەك، آڭا یتوشدره تورغان یولنیده بلور ایدك. اویلاب قاراڭز الی! مین یاشره‌ك وقتده بتون جانم ایله مشهور اولورغه طرشدم. دان آلو فکری مینی مجنون قیله یازدی. مین آنڭ ایچون اوقودم، اشلادم، تونلرده یوقلامادم، تویغانچی آشامادم، سلامتلگمنی یوغالتدم. مینم بتون نرسەم شهرت کسب ایتارگه یارارلق ایدی. برنچی: مین اینژینیرمن، بوڭا قدر روسیه‌ده ایکی دیستەاب کوپر صالدردم. ایکنچی: تورلی نرسه توغروسنده برنیچه فنی استاتیه‌لر یازدم. اوچونچی: مین کیمیاده ده یاخشی یوزه‌م. کیمیاوی برنیچه حامضلرنی استحصال یولن تابدم. الحاصل زاغرانیدساده اوقوله تورغان کیمیالرنڭ بارسنده‌ده مینم اسممنی کوررسز. هر وقت خدمتده بولدم. دیستویتلنی استاتسکی ساویتنیك درجه‌سینه ایرشدم. اوزمنڭ کورستکان خدمتلرمنی بارسنده کورساتوب بتروب بولمی، سزده راحتسزلنورسز. شونیغنه آیته‌م، باشقه مشهور کشیلرنڭ اشلاگاننن مین کوبره‌ك اش کورساتدم. نیشلادم صوڭ؟ حاضر قارتایدم، اولارگه‌ده یاقنلاشقانمن. مین هیچ اولماسه چوب باشنده یوری تورغان ات قدر بولسه‌ده مشهورمنمی؟

— قایدن بلیم؟ بلکه سز هر کمگه معلومسزدر؟...

— أهه... أمنه تجربه‌قیلوب قاریق... ایتکزچی! بر مرتبه بولسه‌ده کریکونف دیگان فامیلیه‌نی ایشتکانگز بارمی؟.

یولداشی کوزین توشامگه کوتاروب بر آز اویلیده کولوب:

— یوق. ایشتمادم.

— بو مینم فامیلیه‌م. سز معرفتلی هم بایتاق یاشاگانده کشیسز. شولایده مینم حقده بر نرسه‌ده ایشتمگانسز. منه آلای بولسه سزگه اشانچلی دلیل! بیلگلی مین شهرت قازانونڭ یولن بلمگانمن. مین شهرتنڭ قویرغندن توتماقچی بولغان ایدم، تیوشلی یاقدن بارمغانمن.

— چن یول نیندی یول صوڭ؟

— کم بله آنی! سز ایترسز قابلیت اجتهاد، دیب.

هیچ توگل. مینم ایله بر ره‌تده بولغان مینم کبی آلاما و حسیس کشیلرده اوزلرینڭ بلگانلرن اشلادیلر. آلار اوزلری قابیلتسزلر، میڭا قاراغانده مڭ مرتبه آزاش کورساتسه‌لرده آلارنڭ اسملری غزته‌لرده یایسه سوز آراسنده ایشتله. اگر سز طڭلارغه ایرنماسه‌ڭز مین سزگه مثال کیتریم: بوندن بر نیچه یل مقدم مین ك. شهرنده بر کوپر صالدردم. بوشهرده بیك کوڭلسز ایدی. اگر خاتونلر ایله کارته بولماسه مین عقلمدن یازغان بولور ایدم. مین آنده اچ پوشودن، بر جرچی خاتون آرقاسنده قوتلدم. شیطان بله‌می، بو جرچی خاتوندن بتون خلق ذوقلنه ایدی. مینمچه بو خاتون بر عادیگنه بیزه‌نونی یاراتا تورغان، هر نرسه‌دن قوری، قارشی، قومسز، جولار خاتون ایدی. اول کوب آشی، کوب اچه کیچکی ساعت بیشکه قدر یوقلی ایدی. آنی پراستویچه، قوبشی، نازلی خاتون دیب، ادبی‌چه اکتریسی جرچی خاتون دیب یورته لر ایدی. اول آکتریسه یایسه جرچی دیب آتالرغه هیچ بر مستحق توگل، اول قابلیتسز حسسز حتی قزغانچ بر وجود ایدی. بیك یخشی ایسمده، آنڭ جری کشیگه نفرتلی ایدی. آنڭ قزغرلق هنری باری وقتی ایله آیاغن سلتاو و اویالماوسزلغی ایدی. حاصل آنڭ هنری بارسیده تفو! ایدی. یخشی. طڭلاڭز ألی!. بر وقت یاڭا صالنغان کوپر آچلغانده شوکتلی حرکت قوزغالدی. دعالر اوقولدی. نطقلر سویلاندی، تیلیگراملر کیلدی. مین اوزمنڭ کچکنه بالام یاننده بولاشه، هم کوپرنڭ صالنوشادلغندن یورا گم یارلماسون دیب اوزمنی طیارغه طرشه ایدم. اوتکان اش بولغانغه برسنده سزدن یاشرمیم شونڭ ایچون أیته‌م: مینم صالدرغان کوپر ایڭ یخشی کوپرلردن بولوب چقدی. کوپرینه توگل آنڭ رسمینه‌ده کشی قزغرلق ایدی. خوش. مین، کوپرنی آچقانده „منه ایندی بتون شهر خلقی میڭا کوز تگارلر، قایده قاچارغه؟“ دیب اویلی ایدم. مین یوقغه قایغرغانمن. قایده اول! رسمی کشیلردن باشقه، برسیده ازگنه بولسه‌ده التفات ایتمادیلر. یار باشنده صارق کبی جیلوب توره‌لر، کوپرگه قاریلر، بو کوپرنی کم صالدرغانن اویلامیلرده. شول وقتدن باشلاب مین بوخلقنی‌کوره آلمی باشلادم. دوام‌ایتیك: کینتکنه خلق دولقنلانه باشلادی. شو، شو، شو. یوزلری کوله قول باشلاری حرکتلنه باشلادی. مین، بلکه مینی کورگانلردر، دیب اویلادم. قایده، یوق! خلق آشاسندن قاریم، ئلگی جرچی خاتون کیله. آرتندن بر گروه فارسیتچیلر ایارگان. بو کیله تورغان گروه‌غه بتون خلقنڭ کوزی قاری مڭلاب خلقن اکرنگنه سویلاشو باشلانه: „بو خاتون شوندی. . . . گوزل بیت! کشینی سحرلارلق!“. بو وقتده مینی‌ده کوردیلر. آرادن ایکی تل بیسته‌لری میڭا قارادیلرده اوز آره «بو آنڭ سویارکه‌سی!» دیب سویلاشه‌لر. باشینه سیلیندر کیگان، ألی بر آیاغینه ئلی ایکنچیسینه باصوب توره تورغان کشی یانمده بر آز توردیده میڭا قاراب:

— بله‌سزمی بو خاتون کم؟ بو شوندی. . . .
آنڭ تاوشی تنقیدنی قابل توگل، اول تاوشی ایله کمالتکه ایرشکان.

مین — سز میڭا أیته آلماسزمی؟ بو کوپرنی‌کم صالدردی؟

اول — بیك آچق بلمیم.. نیندیدر بر اینژینیر..

مین — کم صوڭ سزنڭ ك. شهرنده صابور صالدردی؟

اول — آنی‌ده أیته آلمیم.

دخی مین آڭاردن، بو ك. ده کم برنچی پیداغوغ، کم ایڭ شه‌ب مهندس؟ دیب صوراسامده، اول بارسینه‌ده بلمیم دیب جواب ویردی. آخرده مین، آڭاردن: ایتڭزچی! بوجرچی خاتون کم ایله توره؟ دیب صورادم.

اول — نیندیدر بر کریکونف اسملی اینژینیر ایله . . . دی.

نیچك؟ سزگه اوخشیمی؟ کیلشه‌می؟. دخیده دوام ایتیك: مینیزینگیرف، بایانف لر حاضرده بو دنیاده یوق، آلارنڭ شهرتی‌باری غزته‌لرده‌گنه‌کورله

خوش. کوپرنی تماشا قیلغاننڭ ایکنچی کوننده شهرنڭ غزته‌سینی آلامده الـگی خاتون توغریسنده یازلغان مقاله‌نی ازلیم. دورت صحیفه‌سنده قاریم، آخرده منه! اورا! اوقورغه توتونه‌م. «کیچه یه‌لی کونده، کوب خلق ایله، شهر ناچالنیگی فلاننڭ و باشـقه لرنڭ حضورنده، شوشی کونلرده صالنوب بتکان کوپرنی تماشا بولدی الخ...». آخرده «تماشا یرینه ك. خلقینڭ سویگان، ماتور وقابلیتلی فلان آرتیستقه‌ده کیلدی. البته آنڭ کیلووی خلقغه ایکنچی روح بیردی. اول کینگان ایدی الخ..» مینم حقده گرچه بر سوز، هیچ بولماسه یارتی سوز اولسون! منـه نیندی واق اش. اشانماسسز. حتی مینده آچوومدن یغلادم!..

مین اوزمنی فقط شونڭ ایله یوواتدم: «بـو ولایت آڭسز، آلاردن بر نرسـه‌ده آلوب بولماس. منه شهرت قازانو ایچون آڭلی پایتختکه ـ پیتربورغغه باررغه کیرك». دخی آنده مینم مسابقه‌گه بیرلـگان بر اشمده بار ایدی. مسابقه وقتی یاقنلاشدی. ك. شهری ایله ایسانلاشدمده پیتربورغغه کیتدم. ك. دن پیتربورغغه قدر یول اوزاق بولغانغه اچ پوشماسون ایچون اوزیمـه آیرم بر بولمه آلدم هم جرچینیده آلدم. یولده بز گل آشاب شـامپانسکی اچوبکنه باردق. بر وقت آڭلی پیتربورغه‌ده کیلوب یتدك. بز نه‌ق مسابقه کوننده کیلوب توشـکان ایدك. اول کوننی، اوزمنڭ غالب بولویمه، اشمنڭ آراده ایڭ برنچی چغوویـنه، شـادلغمدن اچیمه صییه آلمادم. ایکنچی کوننی نیۋسکی بوینچه بارام، یتمش تینگه هر تورلی غزته آلام. تیزره‌ك نومریمه قایتـوب دیوانغه یاتوب، قالترابقنه غزته‌لرنی قارارغه توتونه‌م. برسن اوقیم ـ یاراسی!. ایکنچیسی ـ بر نرسـه‌ده یوق. آخرده دورتنچیسنده شوشندی خبرنی کوره‌م «کیچه کوریرسکی پویزد ایله مشهوره فلان... آر- تیستقه پیتربورغه کیلدی». آندن صوڭ نی یازغانن خاطرلی آلمیم. بو خبرلردن کوب توبانده واق حرف ایله یازلغان «کیچه فلان.. مسابقه‌ده برنچیلکنی آلوچی اینژینیر فلان...» باری شول! یتماسـه فامیلیه‌منیده آلداغانلر، کریکونف اورنینه کیرکونف دیب یازغانلر. منه سزگه آڭلی پایتخت!.. ألی بو بارسـیده توگل. مین بر آیدن صوڭ پیتربورغدن کیتدم. شول وقتده هر بر غزته، بزنڭ تناسب قابل بولماسلق، نهایت قابلیتلی جرچی توغروسنده سویلیلر ایدی. آنی فامیلیه‌سی ایله‌گنه توگل، اسمی آتاسی ایله برگه کوتاره‌لر ایدی.

بر نیچه یل اوتـکاچ مسکاوده بولدم. مین آنده غارادسکوی غالاوانڭ اوزی طرفندن، بتون مسکاو غزته‌لری یوز یلدن بر‌لی قچقره تورغان اش حقنده چاقرلغان ایدم. اشـلارم آراسنده موزیده، فقط جوماردلقدن بیش مرتبه لیکسـیه ده اوقودم. بو اش شهرده اوچ کونگه‌گنه بولسه‌ده معلوم اولورغه جیتارلك بیت؟ درسـت توگلمی؟.. قایده اول! مینم حقده مسکاو غزته‌لرندن برسی اولسون بر کلمه‌ده ایتمادیلر. پاژار، یوقلی تورغان غلاصنیلر، ایسرك سـودا گار لرنڭ هر برسـی حقنده یازالر. أ مینم اش، مینم پروییکت، لیکسیه‌لرم حقنده بر کلمه اولسون یوق!. بر وقت آت واغوننده بارام. واغون خلق ایله شغرم تولغان ایدی. آنده باریشنه‌لر، ۋاییننیلر، استودینتلر، قورسیستقه‌لر حاصل هر بر مخلوق پار پار ایدی. مین کورشیده‌گی کشیگه واغونده‌غیلر بارده ایشتورلك ایتوب قچقروب:

ـ آیته‌لر، شهر دوماسـی فلان اش حقنده بر اینژینیرنی چاقرتوب آلدرغان، سز اول اینژینیرنی بلمیسزمی؟ فامیلیه‌سی نیچك ایکان؟

کورشم بلماو اورنینه باشنغنه چایقادی. باشـقه خلقده میڭا تابا قاری، هر قایوسینڭ کوزنده «بلمیم» دیگان سوز آڭلاشله ایدی.

مین ـ دخیده کمدر براو، فلان موزیده لیکسیه اوقی، بیك شه‌ب! دیب سویلیلر دیدم.

بو سؤالمه باش سلـکوچیده بولمادی. بیلـگلی لیکسیه توغروسنده ایشتمگانلردر. باریشنه‌لر، حتی موزینڭ بارلغنده بله‌لر میکان؟ بوغنه توگل ألی، منه

طگلاکز!. بر وقت کیناتدن خلق دورر ایتوب طوره‌ده ترزه‌گه آتله. نی بولدی؟ نرسه بار؟.... کورشم میگا تورتوب ـ قاراگز! قاراگز! آنه ایزـ ڤوزچیکگه اوتورغان کشینی کوره‌سزمی؟ اول تیز یوروچی مشهور کینغ!. بتون واغون شوشی وقتده مسکاوده مشهور تیز یوروچی حقنده سویلاشه باشلادیلر.

مین سزگه بوندن باشقه‌ده کوب مثاللر کیترور ایدم، لکن شوشی قدرسیده یتار دیب اویلیم. بو سویلاگانلرمدن مینم ماقتانووم شکرانه‌سزلغم آڭلاشله. لکن مین اوزمدن باشقه زمانداشلرمدن کوبسن کورساته آلام. گرچه آلار نهایت درجه‌ده قابلیتلی، نهایت اجتهادلی اولسه‌لرده بر شهرتده قازانه آلمیچه اولدیلر. روسیه‌نڭ بتون دیڭگزچیلری، کیمیاگیرلری، فیزیقلری، میخانیقلری خلققه معلوممی؟ معلوممی روسیه‌نڭ خودوژنیکلری، ادیبلری؟ بر ادیب اشلکلی، قابلیتلی اوله. اوتوز یل ریداقسیه‌ده خدمت ایته، نی قدر کاغدلر یازه، یکرمیمی کوبمی مرتبه صودقه ئلاگه. همانده شول قرمسقه تومگاگندن اوزه آلمی! سز میگا بر ادیب کورساتکزچی: آنڭ، دوئلده اولگان، عقلندن یازغان، یرندن سورلگان، کارته‌ده آلداشوب اوینی، دیو شهرتی چقماسدن ئلك بور شهرتی چقغانی بارمی؟

برنچی کلاص مسافری شول درجه‌ده اخلاص ایله توتونغان ایدی حتی آوزندن صیغاری توشکاننی سیزمادی.

اول اورنندن طوروب:

ـ مین شول کشیلر ایله بر زمانده بر یرده اولغانلردن یوز قدر مشهور جرچیلرنی، مشهور آرقان اوستنده یوروچیلرنی حتی مشهور ایمچاك بالاسن کورساته آلام!

ڤاغون ایشگی شغرداب آچلدی‌ده اوته جیل ایسدی. ایشکدن چتق چرایلی، سیلیندرلی، کوك کوزلك کیگان بر کشی کردی.

اول اورننی قارادیده چراین صتوب آلغه تابا کیتدی. واغون پوچماغندن براو اکرنگنه:

ـ بله‌سزمی بو کم؟ بو ن. ن. بو «تولا» شهرینڭ مشهور آلداقچی کارتوژنیك. ق. بانقه‌سی توغروسنده صودقه تارتلغان کشی.

ـ منه سیگا! تولانڭ آلداقچی کارتوژنیگن بله اصوراساڭ بله‌میکان اول سیمیرادسکی‌نی، چایکوڤسکی‌نی یایسه فیلسوف صالاویوفنی. منه حیوانیت!

اوچ مینوت سکونتدن صوڭ پاصاژیرنڭ یولداشی:

ـ مینم طرفمدنده صورارغه رخصت ایتکزچی! سزگه «پوشقوف» دیگان فامیلیه معلوممی؟

ـ پوشقوف؟... اممم... پوشقوف؟ یوق بلمیم.

ـ بو مینم فامیلیه‌م. بلمی تورغانسزدر شول. چونکه مینم روسیه اونیویرستیتلریڭ برسنده پروفیسر بولوومه ۳۵ یل بولا ایندی. فنی آقادیمیه‌نڭ چلینی.... بر نیچه مرتبه غزته‌لرگه‌ده باصلدم بیت...

برنچی قلاص مسافری، یولداشی بر برسینه قاراشه‌لرده کوله‌رگه کرشه‌لر.

مترجمی طاشبولاط.

محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.
ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО".

آبونه بدلی: سنه‌لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ٤ روبله ۶۰ کاپك‌در.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ОРЕНБУРГЪ.
اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.